

/ 68

पादप

एप्रिल १९८६

चांदोबा

एप्रिल 1986

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	३	विचित्र बायको	...	३९
चांदोबातील तबलाई	...	९	शिव पुराण	...	४३
अनसुया	...	१०	किमत	...	४९
निजरूप	...	११	गिड्डा हांत्रिक	...	५१
लोमी व्यापारी	...	१५	उतावळपणा	...	५७
काशाचा किल्ला	...	१९	वाणक्याची गोष्ट	...	५८
नायक्या	...	२७	पशु आणि पक्षी	...	६३
कालीघाट	...	३५	कोटो ओढनावे बटाओढ	...	६५

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संपादक : 'बकवासो'

संपादक : भागिरेदो

या महिन्याची वेताळाची गोष्ट 'नायक्या' ही बसुंधरा यांनी लिहिलेली आहे. काहीजण सह-बासात असलेल्या लोकांपेक्षा श्रमिकांसाठी असतात. अशी माणसे खाधारणतः बानसीक व बिनबसील असतात. ह्याच्या अंभाबाने त्यांना लपमान सोसावा लागतो. ह्याचे स्पष्टीकरण आपल्याला "निजरूप" नावाच्या गोष्टीत वाचात्रयास मिळेल.

अमर बाणी

स्वातंत्र्य जेथे न घोकले, तेथे केसा स्तब्ध मळाः,
एक बमर शांतली हिवा यज गौरवम् ॥

[आमच्या ठिकाणापासून नाहिले ह्याच्याने दात केस व नव्हे ह्यांची मोक्षा नष्ट होणे परंतु मला अकारे आपल्या जावेतून नाहिले बाबे तरी ह्यांचे दात ह्यांचे केस व बाबांची नवे ह्यांचा नेहमी आदर केला जातो.]

वर्ग : ३५

एप्रिल १९८६

अंक : १०

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

अनसूया

महर्षी अतीन्हा पत्नीचे नाव अनसूया होते. ती अत्यंत प्रतिभेला व सुंदर होती. हजेच सर्वांवर समान रूपाने प्रेम व वात्सल्य व पोष करणारी एक माता म्हणून जुळा प्रसिद्ध होती. अनसूयेच्या पातिव्रत्याने व साधुत्वाने इतके तिन्ही लोकांना बडाने ह्या हेतूने ब्रह्मा विष्णू व महेश ह्यांनी संकल्प केला. व ते तिचेही ब्राह्मणांचा वेष धारण करून अतीन्हाच्या आश्रमात पोहोचले. अनसूयाने मोठेपणा अद्भुत भावनेने त्यांचा आदर सत्कार करून त्यांचा विचारले—“महानुभाव, मी आपल्या लोकांची कथा तऱ्हेने सेवा करवी.

“बाह्यी तुझ्या आश्रमात योडावेळ आराम करावा म्हणतो. आम्हाला तिथेमा तू मांडी वर सोपवून दूध पाजवून अंगार्द गीत म्हणावेच ह्मिच आमची इच्छा आहे.” तीघांनी म्हटले. त्यांचे ओळखे ऐकून अनसूया मंद हास्य करीत म्हणाली—“बाळांरे, मी तुम्हाला हजे तसे करते.” असे म्हणून तिने हात पुढे करून तिघांच्या अंगार वळता टाकल्या दुसऱ्या क्षणी त्या तिघां ब्राह्मणांचे तिन काळ्याबाळांच्यात रूपांतर झाले. ते पाहून अनसूयेने अत्यंत वैमाने त्यांना उचलून आपल्या मांडीवर घेतले मातुभावनेने त्यांना दूध पाजवले व अंगार्द गीत म्हटले. अनसूयेच्या महिमेंवर तिसूती अत्यंत मुग्ध झाले. त्यानंतर त्या तिघांनी आपले स्वस्वरूप धारण केले व अनसूयेला वर मागण्यास सांगितले. तेव्हा अनसूयेने त्या तिघांनी आपल्या पोटी जन्म घ्यावा अशी मनोकामना केली. काही काळानंतर प्रह्लादाच्या अंशाने सोम, विष्णूच्या अंशाने वत्सालेय आणि शिवाच्या अंशाने तुवसि यांचा जन्म झाला.

कन्यासंस्था वेळी राम सीता व लक्ष्मण यांना अतिशयिनीं जातिव संदर्शन केले. त्या वेळी अनसूयेने छीतेता सती घर्माचा उपवेश केला. व कधी न सतटणारे व कधीही न वाण होणारे असे वस्त्राभूषणे घेत म्हणून दिली.

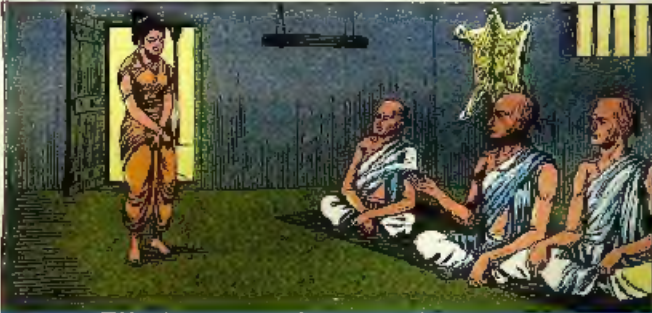
निजरूप

चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्याची राजगुरू रुद्राक्षवर अतिशय दया व भक्ति होती. ह्याचे एकच कारण होते की चंद्रहास जेव्हा आपल्या जातीय लोकांच्या भुड-बादलेच्या संकटात सापडला तेव्हा उचिच सल्ला देऊन राजगुरूनेच त्यांना मदत केली होती.

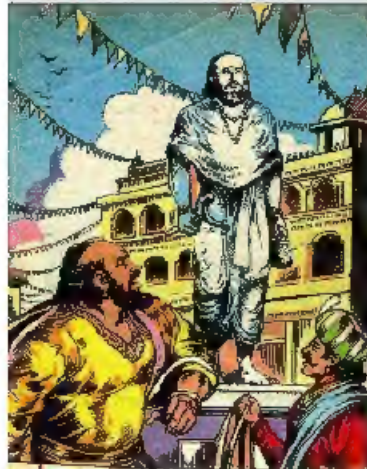
यदाक्ष स्वतःला विरागी मानत असे. परंतु त्याच्या मनात अहंकार ठासून भरलेल्या होता. तो भगवी रेशमी वस्त्रे परिधान करी गळपात रत्नहार व हातात सोन्याची कंगणे घातले असे. म्हणूनच राजाकडे त्याचा प्रभाव जालत असे. त्यामुळे मंत्री व अन्य दरबारी अधिकारी ह्यांची करग्रयाची आहे. हे काम त्याच्या वेश्या वाळदिवसाच्या दिवशी पूर्ण व्हावयास हवे.

छाक्षन एक दिवस राजा चंद्रहासला भेटली—“महायाज, सर्व लोकांना याहीत रुद्राक्षेचे एक चित्र तयार करून घेतले.

कांता आचार्य

ह्यानवर हे चित्र जवळीकमरचा सुविख्यात शिल्पकार मल्हण ह्याच्याकडे पाठवून दिले व त्याबरोबर एक मजकूर पाठविला.

त्या बिडठीत मंत्र्याने असे लिहीले होते "हे चित्र चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्याचा राजगुरू द्वाक्ष ह्याचे आहे. जेवढे लवकर करता येईल तेवढा ह्याचा पुतळा तयार करून पाठवून द्या पुतळा तयार करीत असताना एक गोष्ट स्मरनात ठेवा राजगुरू एक संन्यासी आहे.

द्वाक्ष गुरुच्या जन्मदिवसा आधीच दोन दिवस मल्हण ह्यांची प्रतिमा भेऊन चतुरंगपुरला येऊन पोहोचला. त्याने तो

पुतळा बाणून एका चौरस्त्यात मध्यभागी ठेवला.

तो मयानगर मंत्र्याने राजाला दिला तेव्हा राजा अत्यंत प्रसन्न झाला व त्याने सांगितले की, त्यांनी स्वतः गुरुच्या जन्मदिवशी त्या प्रतिमेची अतिश्रद्धा करावी.

मल्हण पुन्हा पुतळा मंगलवाद्यांच्या सुरात बाजत गाजत मुख्य चौकात नेण्यात आला राजाने प्रतिमेच्या वरचे आच्छादिलेले वस्त्र बाबूला केले. तेव्हा छात्रांने त्याकडे निरक्षित पाहिले व संतापाने विचारले-"महाराजाही कायमाझी प्रतिकृती आहे का? जेव्हात पाहिले तरी सुद्धा ह्यात भास्वां कोणत्याही रुपरेला दिसून येत नाहीत."

राजा ते ऐकून खरमिचा झाला व त्याने मंत्री मार्तंडच्याकडे पाहिले तेव्हा मंत्री मार्तंड विनयपूर्वक राजाला म्हणाला-"महाराज, ही प्रतिमा सुविख्यात शिल्पी मल्हणने तयार केली आहे. त्यांनी अद्भुत अशा असंख्य शगडी मूर्ती तयार केल्या आहेत. आणि त्याची तुलना करणे अद्याप कोणाला ही शक्य झाले नाही? त्याकारणाने त्याच्यामज्ये अहंकार निर्माण झाला असावा. त्यामुळे ह्या पुतळ्यामध्ये काही कमतरता झाली असेल तेव्हा शिल्पकाराला त्याच्या

पुतळ्याकडे जाताना लक्ष घालण्याची आवश्यकता आहे." असे मल्हण मंत्र्याने मूर्तीकार मल्हण ह्याला बोलावणे पाठवले.

मूर्तीकार मल्हण राजासमोर उपस्थित झाला. तेव्हा राजाने त्याला विचारले-"मल्हण, तू विख्यात मूर्तीकार असलास तरी माझ्या गुरुंची प्रतिमा करण्यात अयशस्वी झालास हे स्वतः सांगतात की माझ्या व ह्या प्रतिमेत काही साम्य नाही."

मल्हणने बिस्मयाने मंत्र्याकडे पाहिले व राजाला निवेदन केले-"महाराज मंत्र्याने दिलेल्या चित्रानुसार ते पाहूनच मी पुतळा तयार करावयास सुरवात केली. परंतु त्या चित्राबरोबर जी बिडठी पाठवून मला

आदेश दिला होता त्यानुसार मला समजले की गुरुचेच पूर्णपणे संन्यासी आहेत.

"ही तर, ती गोष्ट खरी आहे!" मंत्री मार्तंडने म्हटले.

त्यावर मल्हणने राजगुरूला निरखून पाहतात म्हटले-"सर्वस्वाचा त्याग करणारे महापुरुष कसे बसतात हे मला ठाऊक आहे. संन्यासी कसे असतात मला चांगले माहीत आहे. त्यामुळे मी पुतळ्याच्या वेह्यावरचे भाव शांत, मुन्न वस्त्र प्रावरणात साधेपणा, गळ्यात द्वाक्षपाळा, हातात दण्ड व कमंडलू असे बसणेच आवश्यक मानले व त्यांची प्रतिमा तयार केली ह्या कामाकरीता मी आपली क्षमा मागतो. तसेच लवकरात लवकर मंत्र्याच्या

द्वारे एक पाठशालेच्या विनाच्या आधारेने मी आपली एक प्रतिमा तयार करवून देऊ शकतो.

"तसे करा, परंतु ह्या गोष्टीला बिलंब होता कामा नये. काम लवकर झाले पाहिजे" राजाने आज्ञा केली.

ह्यानंतर मल्हण राजाला प्रणाम करून तेथून जाऊ लागला. तेवढ्यात राजगुरूने स्थाला बघवत म्हटले-"ऐका, त्या मूर्ती मध्ये कोणत्याही तऱ्हेचे परिवर्तन करणे आवश्यक नाही, त्याच बरीबर राज्याच्या मध्यवर्ती ठिकाणी त्याची स्थापना करण्याचीही काही चररी नाही."

ते ऐकताना सर्वांना आश्चर्य वाटू लागले तेवढ्यात राजगुरू म्हणाले-"ब्रह्मास, मी अलौकीक गोष्टींच्या विषयी पोखे ज्ञान संपादन केले आहे. तरी सुद्धा लौकिक गोष्टी मध्ये तोंड घालून लोकांना खरोखरी वास दिला आहे. त्यामुळे माझे खरेच समोर उभे झाले आहे. ह्या

गोष्टीवरून तुम्ही लोकोपेकी कित्येक लोकांनी ज्ञानले असेल की मी म्हणतो त्या गोष्टीस काही खरे पणां जाहे हो ना!

ह्या प्रश्नाचे उत्तर कोणी देऊ शकले नाही. परंतु श्रद्धास संदर्भास्य करीत म्हणाले-"मंत्री मार्तंडने कित्येक मल्हणने माझे खरे असणारे रूप प्रत्यक्ष करून माझ्यावर अत्यंत उपकार केले आहेत. असा चांगला कर्ता मंत्री व राजकर्मचारी असल्यावर माझी राज्याला अजिबात आवश्यकता नाही. माझे खरे रूप जर समोर येण्यापूर्वी जर ते नाहीसे करावयाचे झाले तर मला बेवाने ध्यान करण्यातच आपले मन गुंतवले पाहिजे. ह्या सारखे महत्त्वपूर्ण काम तुमारे कोणतेच नाही, त्यामुळे माझ्या तिर्य्यानेचा प्रबंध करावा.

मी माझे मन दर्शितनात घालवावे म्हणतो. दुसऱ्या दिवशी रुद्रास राज्य सोडून तिर्याटमाला निघून गेला.

लोभी व्यापारी

कोण्या एका गावात फळाफुलांची एक खूप सुंदर बाग होती. त्या बागेत एक साधू पणकुटी हांघून रहात होता. साधू पाठशाळा चालवित असे. त्यात अनेक शिष्य शिक्षण घेत होते. परंतु त्यातील अधिक शिष्य आध्यात्मिक गोष्टीवर न लक्ष देता लौकिक गोष्टींवर अभिरुची ठेवत असत. तरीही साधू त्यांचा सर्वांचा आदर करून त्यांना सुख पूर्वक व शांतीने जिवन जगव्याकरीता योग्य तो सल्ला देई.

साधूच्या शिष्यांपैकी एकजण व्यापारी होता. तो एक नंदरथा लोभी व कंजूस होता. त्याने लाखो रुपये कमावले परंतु स्वतःचा एक पैसा जर जास्त खर्च झाला तर तो आपले एकवेळचे साणे बंद करीत असे. त्याने त्याच्या आयुष्यात अद्याप पर्यंत कोणा-मिवाला कधी जेवण्याला बोलावले नाही.

ही कवी धार्मिक कार्याकरीता पैसा वर्गणी म्हणून दिला नाही.

तो व्यापारी शिष्य नेहमी चित्तमग्न व मनस्क रहात असे. ते पाहून साधू त्याला सारखा विचारी-"तू कधी प्रसन्न दिसत नाहीस. तुला मी कधी हसताना सुद्धा पाहिले नाही ह्याचे शेंबट काय कारण आहे?"

ह्या प्रश्न ऐकून तर व्यापारी जास्तच चित्तमग्न वेहता करीत म्हणे-"गुरुदेव, खरे प्रसन्न व्हायला काय नविन गोष्ट घडावयास पाहिजे आहे? हे सारे जग दुष्टांनी भरलेले आहे. मी जितके श्रम करतो. तितके योग्य फळ मला मिळत नाही."

साधूने त्याला अनेकदा समजावण्याचा प्रयत्न केला-"तू तर अनावश्यक कोणत्या-तरी सोतो व आशंकानी प्राप्तून गिकार होऊन कुळत जात आहेस. ह्या संसारत

कित्येक लोक गरीब आहेत तरी ते आपापल्या परिस्थितीनुसार संतुष्ट राहून आपले आयुष्य घालवित आहेत. तू सुद्धा तुझा व्यवहार बदलू शकतोस व आयुष्य आनंदाने घालवू शकतोस." तरी व्यापाऱ्याच्या मनात काहीही बदल झाला नाही.

थोडे दिवस उलटले. त्यात साधू आजारी पडला. त्याने आपल्या साऱ्या शिष्यांना एकत्र बोलावून घेतले व म्हटले— "मी लवकरच देहत्याग करणार आहे. माझे आधिवास तुम्हांला सर्वांना आहेत की, तुम्ही सुखाने व शांतीने रहा. तुम्ही देवावर पूर्ण विश्वास ठेवा. त्यामुळे तुम्हांला ससशांती लाभेल. परंतु नेवटच्या खणी

तुम्हीं मी सांगितल्या नुसार वागा. तर तेव्हां तुम्ही एकेकांनी मोझ्या खोलीत जा!" गुरूदेव आप्तारी पडल्यामुळे सारे शिष्य दुःखी झाले.

थोड्या वेळाने एक एकजण साधूला जाऊन येतून व त्याच्याकडून आशिर्वाद घेऊन प्रार्थना करून बाहेर आले.

सरते शेवटी तो लोभी व्यापारी साधूला भेटायला गेला व म्हणाला— "गुरूदेव, आपण प्रथम मला वचन द्या. की मी जी गोष्ट तुमच्याकडे मागून ती तुम्ही मला द्याल."

साधू त्याचवेळी धातचित्ताने नेहमी करता आपले डोळे मिटल्याच्या भाईत होता. त्यामुळे व्यापाऱ्याला चार्डने पाठविण्याच्या उद्देशाने त्याने त्याच्या प्रश्नाचे समाधान कारक उत्तर न देता स्विकृति मुक्त मान ठळकिली.

त्यावर तो लोभी व्यापारी म्हणाला— "साधू महाराज, आपल्या जुन्या शिष्यांपैकी एकाने मला सांगितले आहे की, आपण काही अद्भुत शक्ति जाणता! बसे मज ऐकले की आपण लोखंडाचे सोन करता. कृपा करून ती शक्ति आपण मला द्या."

व्यापाऱ्याची हि कामना ऐकताच मरणाची बटका मोजणारे साधू आश्चर्यचकित होत म्हणाले— "अरेरे, तुला वाटते की, मी अशा

काही शक्ति वाटतात आहे. पण एक गोष्ट लक्षात ठेवू जर का अशा शक्ति मिळालेल्या तर अधिक चिंता व व्यर्थ अवस्थेचा शिकार होशील. त्यामुळे तू तुझ्या दुसऱ्या कोणत्याही इच्छा सांग. त्याने खरोखरी तुझे कल्याण होईल."

"तसे काही नाही गुरूदेव! ह्याचे जर का रहस्य मला समजले तर माझ्या सारखा मुली माणूस जगात कुठरा लोभी असणार नाही. जास्त सोने असणे म्हणजे सर्वात जास्त सुखी. असतो माणूस!" ह्यावरच व्यापारी साहसाने म्हणाला.

साधूने मनाशी विचार केला की त्या लोभी व्यापाऱ्याला नीतिचे उपदेश देऊन काही उपयोग होणार नाही. तेव्हा ताबड-

तोब त्याला बालवृत्त देण्याच्या हेतूने त्याने एक मंत्र त्याला सांगितला व म्हटले— "एक तू कोणतेही लोखंडाचा असेना त्यावर मंत्र फुंकून टाकलास की ती वस्तू सोन्याची होईल."

ह्यानंतर लणमरातच साधूचे देहावसान झाले. त्याच्या सर्व शिष्यांमध्ये फक्त लोभी व्यापारीच थोडा प्रसन्न दिसला. ते पाहून इतर शिष्यांना वाटले की, साधू महापुरुषांनी त्याला एकट्यालाच देवाच्या साविध्यात जाण्याचा मार्ग सांगितला असावा.

आपल्याला असे सौभाग्य कधी प्राप्त होणारच नाही. त्याच्यावरच साधूंची गर्बी असल्यापाठीमागे काहीतरी लाल उद्देश असावा.

एका आठवड्यानंतर त्या लोभी व्यापाऱ्याने बाजारात जाऊन जुन्या लोखंडाची किंमत विचारली. त्या व्यापाऱ्याने जी किंमत सांगितली ती लोभी व्यापाऱ्याला थोडी वास्तव्य वाटली. त्याने विचार केला की, किंमत थोडी कमी होईपर्यंत वाट पाहीलेली चांगली.

ह्यानंतर तो वर आठवड्याच्या बाजाराला जाऊन किंमत विचारू लागला. परंतु त्या लोखंडाच्या भावात काही फेर बदल होत नव्हता. त्यामुळे त्याने विचार केला की, नाहीतरी ह्या कचरा लोखंडाचे सोनेच व्हायचे आहे. मग थोडे पैसे जास्त दिले तरी काय नुकसान होणार नाही तरी मुद्दा ह्या व्यापाऱ्याला फुकटचा नफा कसाळा करून घ्यायचा थोडे जाणखी थांबून पाहू या.

अशा प्रकारे दोन वर्षे उलटली व काही कारणास्तव लोखंडाचा भाव भरभर उतरला. तेव्हा लोभी व्यापाराने गाड्या-भरभरून जुने लोखंड खरेदी केले व ते थरी अणले. कारण आता ते सोने बनणार

होत ना! त्यामुळे त्याने थराची डागडुजी करण्याकरीता सुरुवात केली. कारण सोने सुरक्षीत राहीले पाहिजे मग त्याकरीता त्याने अनेक गवंडी मेस्त्री कामाला लागले वाळू, दोंडा चुन्याकरीता खूप खर्च केला. मजुरांच्या रोजच्या साण्यापिण्यात खूप खर्च झाला. शेवटी सर्व लोखंड घरात बंद झाले.

एक दिवस व्यापाऱ्याने रात्री त्या जुन्या लोखंडामध्ये बसून तो मंत्र म्हणण्यास सुरुवात केली. परंतु त्याला काही वेळा तो मंत्र आठवत नाही. तो निराश होऊन स्वतःचे डोके बडबू लागला व मंत्र आठवण्याचा प्रयत्न करू लागला. परंतु काही उपयोग झाला नाही. त्या लोभी व्यापाऱ्याने एक मोठे चुक केली होती की, मावची दोन वर्षे लोखंडाचे भाव कमीजास्त होण्याच्या विचारांत तो मंत्र लक्षात ठेवण्यास साफ विसरून गेला होता.

त्यामुळे थोड्या दिवसांतच त्याला वेड लागले व सारे आयुष्य त्याने त्या लोखंडावर लक्ष ठेवण्यात घाडवले.

कांशाचा किल्ला

[१६]

[कांशाच्या किल्ल्यासमोर पोहोचण्यासाठी हदपुरच्या राजा शिवासिंहने षडयंत्राला अनेक मदती देऊ केल्या. चंद्रवर्मा राज्यातील बारा अधिकारी व काही सैनिक बरोबर घेऊन निघाला. बारात त्यांना एक मोठकळीस घालेले नगर दिले. तेथे त्यांचा एक निवासस्थ पहावयास मिळाला. त्यांच्या आशारावरून चंद्रवर्माला समजले की, ते नगर करवीरपुर आहे. ...पुढे पाचा]

करवीरपुर नगरातून त्या कांचलळ्याच्या असास्यच होते. आता काय करावे बरे? रस्त्याने ते पश्चिमेकडे बरेच दूर तो विचार करू लागला. चालून गेले व अचानक त्यांना समोर "आता आपल्या पुढे एकच एक उपाय उंचळव डोंगर विसू लागले. आता ते आहे की आपल्याला पाठीवरून व खांद्या वरून शेंवड्या साध्याच्या विष वस्तू वाहून नेता येतील तेवढ्याच आपण पर्वतावर पडले. सर्व डोंगर पर्वत उजळ तुटणे चढून येऊन जाऊ. हि खेचरे व बाकी ओसा वाटत होते. खाद्यपदार्थ लादलेल्या इतर सामान ह्या जंगलात सोडून देऊ." खेचरांना पर्वत पार करून तेथे म्हणजे चंद्रवर्माने सुचविले.

तेव्हा राजा शिवसिंहाचे अधिकारी म्हणाले—“पर्वताच्या पलीकडे काय आहे हे आपणस ब्राह्मण सुद्धा नाही. एखाद्या वेळेस तिथे आपल्याला खाणे सुद्धा मिळाले नाही तर प्राणाला मूकप्या शिवाय गर्यंतर नाही. आणि खेचरे व सामान इथेच जंगलात सोडून पावयाचे.”

“ह्या पर्वतावर चढायला कोठे वाटही दिसत नाही म्हणजे आपल्याला दोरीच्या सहाय्यांनी वर जाणे भाग आहे मग तेथे खेचरे कशी काय वर ओढून घ्यायची? त्यामुळे थोडे फार सामान व खेचरे इथेच सोवणे भाग आहे.” चंद्रवर्माने त्यांना समजावत सांगितले.

चंद्रवर्माने म्हणण्याला चार अधिकारी सोडले तर बाकी सर्वांनी हुजोरा दिला. ह्यानंतर खेचरांवर काढलेले सामान जाली उतरवण्यात आले व प्रत्येकाने आपल्या अधिकारानुसार खाण्याचे सामान एकेका घेण्यात घालून घेतले. कोणी खांद्यावर तर कोणी बोम्यावर घेऊन तो पर्वत चढण्यास सुरवात केली. पूर्वोदयापूर्वी त्यांनी पर्वतावर चढण्यास सुरवात केली. ह्यापर्यंत ते सर्व डोंगरावरच्या बांध्यावर एका समतल भागात येऊन पोहोचले. तेथे त्यांनी स्वयंपाक तयार करून खाऊन घेतला व थोडा आराम करून पुन्हा डोंगर चढण्यास सुरवात केली. पूर्वोदयाच्या सुमारास ते एका डोंगराच्या शिखरावर येऊन पोहोचले.

सर्वात प्रथम चंद्रवर्मा व देवल डोंगराच्या माथ्यावर चढून गेले. तेथून त्यांनी जे दृश्य पाहिले ते पाहून त्यांचा आनंद बघनात भावेनास झाला. डोंगराच्या पायथ्याची त्यांचा एक महानगर दिसत होते. त्या नगराच्या किल्ल्यातील जंघ जंघ भगोऱ्यांवर सूर्याची किरणे पडून ती चमकत होती. नगरातील इतर डोंगरांमधून फुलाफळांची भाडे लवडलेली होती. लांब लांब वर हिरवीगार शेते पसरलेली होती.

“हे नगर कोणत्या राजाचे आहे? ह्या नगराचे मांभ काय असावे बरे?” असा

मतोमत विचार करीत चंद्रवर्मा आदरवचकीत झाला. तितक्यात एक अधिकारी त्याच्यापाशी येऊन पोहोचला व डोंगराच्या तळाशी दिसत असलेले महानगर पाहून आनंदाने जोरजोरात ओरडून नाचू लागला. “हे तर शिवपुर आहे, शिवपुर आहे!”

“हे बघ, तू ज्ञानीमुख व सांगू शकतोस हेच शिवपुर आहे. तू कधी पूर्वी ह्या नगरात गेला होतास का?” चंद्रवर्माने त्याला विचारले.

“सरकार, मी काही दिवसांपूर्वी एक महिन्याभर ह्या नगरात राहिलो होतो. हे नगर बडपूर राज्याच्या पवित्र शीमेकडे असलेले आहे. ह्याच्यापुढे कूप दूरपर्यंत वाढवणे पसरलेले आहे. ह्या नगराचा प्रतिविधी विरमल्लाका सुद्धा बी ओळखतो.” त्या अधिकार्याने चंद्रवर्माला म्हटले.

“म्हणजे ह्याचा अर्थ तुला बडपूरपासून ह्या नगरास येण्याचा मार्ग पूर्वीच चांगला माहीत होता. मग ही गोष्ट तू मला पूर्वीच का सांगितली नाहीस?” चंद्रवर्माने आपली शंका व्यक्त करीत विचारले.

ते ऐकताच तो अधिकारी घाबरला व स्वतःला शाबरीत म्हणाला—“सरकार, मी मागण्या येऊन ह्या मार्गाने आलो नाही. राजधानी बडपूरपासून शिवपुरला जाण्या-

करीषा कुसरा सुद्धा एक मार्ग आहे परंतु तो जाता माझ्या लक्षात नाही!”

चंद्रवर्मा त्याच्या जवळ त्या संघात काही बोलत होता. तितक्यात डोंगराच्या पायथ्यामधून एक रणभरतीचा कर्कश आवाज ऐकू आला. त्यानंतर दुसऱ्याक्षणी नगरातील किल्ल्याच्या एका तटावरील नगाऱ्यांचा भयंकर आवाज सर्वत्र कुमकुमू लागला. त्याच क्षणी किल्ल्याच्या तटावर अनेक सशस्त्र सैनिक घनद्वय भाले घेऊन येऊन ओळीने उभे राहिले.

चंद्रवर्माला ती प्रकार पाहून आपल्या बरोबर कुतुहल वाढू लागले ते बघून आपल्याला पाहून बघू सैनिक समजले

असावेत. त्याने असा विचार केला की, त्यांनी बाणाचा नेम आपल्यावर करण्याचाही आपण त्यांचे मित्र आहोत हे स्वीकारून घेऊन होईल. त्यामुळे त्यांनी एक पांढरे स्वच्छ फडके आपल्या तलवारीच्या टोकाला बांधले व ते त्यांना दिलेले असे ह्मणून फडकवले.

किल्ल्याच्या तटावरील सैनिक लणभर डोंगरमाथ्याकडे डक लावून पाहत राहिले. तितक्यात एक वज्रसमानूस एका मापसाळा ढकलित पुढे येऊन आला व धनूच्याला बाण लावून त्याने चंद्रवर्मा उभा होता तिकडे सोडला. तूतू करीत तो बाण चंद्रवर्मापासून थोड्या दूर येऊन पडला त्या बाणातल कागदाचा एक तुकडा बांधलेला होता.

चंद्रवर्माने मोठ्या उत्सुकतेने तो बाण आपल्या हातात उचलून घेतला व त्या बाणातला बांधलेला कागद उखळून वाचला. ते पत्र शिवपुरच्या किल्ल्याच्या तटावरील सैनिकांच्या मुख्य नायकांचे होते. त्याने त्या पत्रात विचारणा केली होती की—“तुम्ही कोण आहात? कुठचे रहाणारे? आणि कोणत्या कामाकरीता इथे आला वहात?” आणि त्याचे उत्तर ताबडतोब मिळाले नाही तर सर्वांना आम्ही शत्रू समजून ठार करू.

त्यावर चंद्रवर्माने रघुराजा राजा शिव-बिहा कडून आणलेले आशामय त्या बाणातला बांधून तो बाण असा सोडला की, तो बरोबर त्या किल्ल्याच्या तटावर जाऊन

पडला. थोड्यावेळात आनंद व जल्लोषात सर्व सैनिक नाचू लागले व त्यांनी असा आनंदव्यक्त केला की, ते सर्व ग्रामस्था स्वागतास तत्पर आहेत.”

डोंगरावरून नगरात प्रवेश करण्याकरीता तयार केलेल्या वज्रडांच्या पायऱ्या उतरून चंद्रवर्मा व त्यांचे साथीदार थोड्यावेळात किल्ल्याच्या जवळच्या खंदकापाशी येऊन पोहोचले. चंद्रवर्मा त्यांच्या नायकाला पहिल्याच आनंदाने आश्चर्यचक्रीत होऊन नाचू लागला. ह्याचे मुख्य कारण म्हणजे सैनिकांच्या सर्वांत पुढे सेनापतीच्या पोशा-कात सुवाहु उभा होता.

सुवाहुने आपले मुवराज चंद्रवर्माला ताबडतोड ओळखले. दुसऱ्याक्षणी त्याने

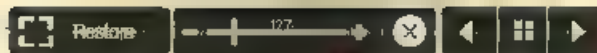
सांकेतिक नजरेने त्याला हात हलकून संकेत केला. ह्याचा अर्थ होता की, आपल्यादोघांची ओळख इतरांना समजू नये. चंद्रवर्माला ही सांकेतिक भाषा समजली. तो सुवाहुच्या जवळ जात सादर प्रणाम करीत म्हणाला—

“आपण शिवपुरचे सेनापती आहात का? मी राजप्रतिनिधी वीरमल्लची भेट घेऊ इच्छितो. त्यांच्या बरोबर काही खास गोष्टीवर बोलणी करावयाची आहेत.

“मग स्वात काय मोठेस! कोणते आहे असे काम? प्रथम आपण सर्वजण थोडा आराम व खाऊन पिऊन घ्या. मग मी आपली भेट घडवून आणतो!” असे म्हणत सुवाहुने आपल्या साथीदारांच्या हाती चंद्रवर्माच्या साथीदारांना सोपविले.

रवीत उडी टाकली होती. परंतु संयोगाने ती एका झोंगराच्या पझाडी प्रवेशात वहात जाऊन लागला.

त्यानंतर त्याची त्या पहाडात धोरमल्ल नावाच्या एका व्यक्तीची भेट झाली. धोरमल्ल सुद्धा सर्पकेतूच्या बरोबर लहून शिवडी पराभूत झाल्या होता आणि आपल्या बोंदावर भोजण्या एवढ्या सैनिकांमिती तो पळून ह्या पहाडात जाऊन लपला होता. ह्या गोष्टी नंतर काही दिवसांनी ते सर्व कृष्णपुराचा राजा शिवसिंह छ्त्राच्या दरबारात नोकरीला लागला व नंतर त्याच्या आज्ञेने ते शिवपुरला आला.

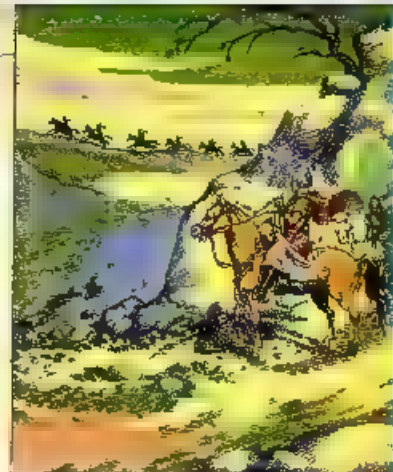
शिवसिंहाच्या दरबारात आश्रय मिळाल्या बरोबर धोरमल्लने आपले नाव बदलून धोरमल्ल केले. त्याचा हेतू चुकून सुद्धा आपला नाव पत्ता सर्पकेतूला लागू नये अशा कारणात त्याने आपले नाव बदलून आपली ओळख करून दिली होती.

चंद्रवर्माने सुद्धा सुवाहू बरोबर नदीत उडी मारली होती. त्याचे सुद्धा सर्व फटकेल्या घटना सविस्तर सुवाहूला सांगितल्या. व तेथे येण्याचे कारण सुवाहूला सांगितले. चंद्रवर्माने त्यांनी कांदाच्या किल्ल्याचे नांव ऐकताच अणभर तो आश्चर्यचकित झाला.

‘महाराज, आता खरेच असे वाटते आहे की, आता आपले सारे कष्ट जाडूसारखे दूर होणार व आपले भविष्य उज्वल होणार अरी गोष्ट तर अशी आहे की ह्या क्षणी धोरमल्ल नगरात नाही. हि गोष्ट आम्ही गुप्त ठेवली आहे. आम्हांला आताच सुवाहा ज्ञापला आहे की सर्पकेतू आपल्या सैन्यासह कांदाच्या किल्ल्याकडे जात आहे. त्याचे सैन्य किती आहे हे अजमावण्याच्या उद्देशाने व त्यांचा वाटेतच कांदा काढण्याच्या हेतूने धोरमल्ल गुप्तरूपाने बोड्या सैन्यामिती दोन शिवसापूतीच भगरातून बाहेर पडला आहे.’ सुवाहूने सरी गोष्ट सांगितली.

सर्पकेतूचे नाव काढताच चंद्रवर्माने अत्यंत संताप झाला तो रागारागातच त्याच्याकडे पाहू लागला हे पाहून सुवाहूने त्याला समजावत म्हटले—‘महाराज, ह्या क्षणी सर्पकेतू फक्त वीरपुराचेच नाही तर सान्या महिष्पती नगराचे चकवर्ती आहेत.

यथोर्वर्जन चक्रवर्ती राजाचे बेहावसान झाले आहे. त्यांचा केवट पुत्र सपोर्वर्जन विरागी बनून जंगलात तपस्चर्मा करण्या-करीता निघून गेले आहेत. ह्यानंतर गुण-वर्द्धनला सर्पकेतुने मद्यतीचे आश्रय दाखवून आपल्या स्वार्थ सिद्धि करीता त्यांचा जव

केला व महिष्पती राज्यात स्वतःचा राज्याभिषेक करवून घेतला.

‘अरेरे! एवढे मोठे राज्य हस्तगत करून सुद्धा संपत्तीची त्याची हाव मुटकी नाही वाटते आणि पुन्हा सैन्य घेऊन कांदाच्या किल्ल्यातील अजिना कुटायला जायला.’ चंद्रवर्मा कठोर आवाजात म्हणाला.

‘सर्पकेतूच्या ह्या हल्ल्या पाठीमाग फक्त त्याला संपत्ती कुटण्याची हाव नाही तर राज्य काबीज करून ते विळकिल्याचा सुद्धा एकतर्फी प्रयत्न आहे. काही कां असेना! त्याने शिवपुरावर अचानक हल्ला केला नाही ही आपल्या नशिवाचीच गोष्ट म्हणावयाची. गुप्तहेरांकडून आम्हांला

सैनिक व चंद्रवर्माचे साथीदार जंझां किल्ल्याच्या आत निघून गेले तेव्हा सुवाहूने मोठ्या शक्तिभावनेने हात जोडून चंद्रवर्माला वसुकाट केला व म्हणाला— ‘महाराज मी अत्यंत माम्मवान आहे मला स्वप्नातही वाटत नव्हते की, ह्या जन्मीत आपले पुन्हा दर्शन घडेल. खला घरी गेल्यावर सर्व हकीगत सविस्तर सांगतो’ असे म्हणत सुवाहू किल्ल्याच्या आत पुढे होऊन निघाला.

चंद्रवर्माने सुवाहूच्या सरी ज्ञाताच सर्व गोष्टींची माहीती करून घेतली. कित्येक वर्षांपूर्वी सर्पकेतूच्या सैनिकांच्या हातून प्राण वाचवून चंद्रवर्मा बरोबर सुवाहूने

आधीच समजले आहे की तो कोणत्या मार्गाने कांशाच्या किल्ल्याकडे जाणार आहे" सुबाहु त्याला म्हणाला

चंद्रवर्मा आणि सुबाहु ह्यांचा असा वातावरण चाललेला अक्षुतांगीच पुतण प्रवेश केला व एक लखोटा त्याच्या हाती दिला. ते थोडे वाचताच सुबाहुचा चेहरा पांढरा पटक पडला. ते बाबुन शास्त्रावर सुबाहुने तो कायच चंद्रवर्माच्या हातात दिला

चंद्रवर्माने ते पण उत्सुकतेने पाहिले. ते सेनापती धीरमल्लन मुबाहुच्या बाबे लिहीलेले होते त्याच अर्थ असा होता धीरमल्लन आपल्या भोज्या सैन्यानिशी शिवपुरच्या उत्तरेकडच्या असलेल्या वाळ-बळी प्रदेशात सर्वंकुल्या मोठ्या सैन्याशी सामना दिला

त्यामुळे समोरा समोर लढणे म्हणजे संकट ओढून घेतल्या सारखेच झाले म्हणून मागे फिरून पळण्याचा प्रयत्न केला पण

ते लक्षात घेऊन सर्वंकुलेने धोड्या सैन्यानिशी पुन्हा पाठभाग केला व तो धोड्या सैन्यासह शिवपुरला परत येत आहे त्यामुळे त्याने सुबाहुला तावडतोच धोड्या सैन्यासह देऊन बाकी सैन्यासह स्वतःच्या मदलीत शेषशक्तीचा कळविले होते

"महाराज, हे तर खरोखरी आपले हुद्देच आहे म्हणावयाचे! सेनापती धीरमल्लन ह्या नगराची सुरक्षा व्हा आलांझव्यापूर्वी नगर सर्वंकुलेने धीरमल्लनवर हल्ला केला तर धीरमल्लनचा पराभव नक्कीच होईल व ह्या नगराचा सर्वनाश होण्यास काही वेळ लागणार नाही. ह्याकारणाने आपल्याला तांबडतोच सर्वंकुल त्यांचे रक्षण करण्याकरीता जायलाच पाहिजे" आता मागाचापुढचा विचार करीत बसण्यात मुद्दा अर्थ नाही आपण दाखही धोडे सैन्य बरोबर घेऊन निघावे सुबाहुने आपला विचार मांडला (कमरा)

नागकन्या

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोबला नाही तो पुन्हा झळाळवळ गेला प्रत्येक बांधावर काढून घेतले आणि तेहथी प्रमाणे मोठे होऊन स्वशाळाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हा प्रताप वसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-"यशा असा अध्यासाची तू एवढे कष्ट व श्रम करीत आहेस त्याने काय कारण आहे मला समजत नाही परंतु एक गोष्ट लक्षात ठेव ह्या जगात अनेक भोळे मावडे लांकू हातात वालकी चांगली संधी गमावून बसतात तू तर तसा काहीसा नाहीस ना? त्याकरीता हागस्त आकले चांगले काय गमावून दसलेल्या धीरचंद नावाच्या माणसाची गोष्ट तुला सांगतो लक्ष देऊन ऐक" असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला

कौमुदी नावाची एक नागकन्या एके दिवशी प्रथमच पाताळलोकातून बाहेर

वेताळनागा गोष्टी

जाली व एका नदीकाठी मानव स्थापित विहार करू लागली पृथ्वीवरचे सातावरण तीला जलपत प्रसन्न वाटले.

ती मनात विचार करू लागली अरे वा! माणूस फिली भाग्यवान आहे!" तेवढ्यात तिच्या एक तरुण दिसला.

त्या तरुणाचे नाव वीरचंद्र होते. कोण्या एका काळात त्याने कुटुंब संपन्न होते परंतु याना त्याची परिस्थिती चांगली नव्हती त्याची आई बाजरी होती तिच्या उपचाराकरीता त्याच्याकडे कुटुंबी कवडी सुद्धा नव्हती दोन वर्षी पूर्वी तो दुष्काळ पडला होता तेव्हा त्याने काढलल्या काजचि ध्याज दाखवून मदत मागले होते त्याची सुद्धा त्याने

बोले फर्जी पैसे देतले होते व ते सुद्धा न फेडल्या कारणाने सावकाराच्या भीतीने त्याचा बाप घर सोडून सहामहिमापूर्वीच पळून गेला होता.

त्या परिस्थितीत वीरचंद्राने स्वतःचे पुर्वपापित घर किंवा कुत्रे फेडण्याकरीता पैसा घ्या केला. परंतु त्याच्या कुटुंबाने त्याच्या घराला वीरी होऊन तो सर्व पैसा गेला त्याने जहा माणसाला घर विकले होते त्याला ते घर खाली करून देण्याचा खेवटचा दिवस होता.

बापारी आई व काजचि वनोने व त्यातून निराश्रित. उद्या बापला काय होणार? ह्याच काळात तो त्या नदीच्या किनारी जाळम सजित मुत्रेने बसला होता नाग कन्या कोमुको त्याचे सौंदर्य पाहून मुग्ध झाली तिने मनात विचार केला-“हा तरुण किती सुंदर आहे”

वीरचंद्र विस्मयाने तिच्याकडे पाहू लागला व त्याने विचारले-“तू कोण आहेस?”

“माझे नाव कोमुको आहे मी एक नागकन्या आहे” त्याचा चिंतामय चेहरा पाहून तिने विचारले. तुम्ही उदास का आहात?”

वीरचंद्रने तीला घडलेले सविस्तर सांगितले तिने त्याला म्हटले “मी सुदानगर

प्रस करते मू माझ्याबरोबर मायलोकात येतोम का?”

नागकन्याने बोलेने ऐकून त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले लगेच विचार करीत तो म्हणाला-“मी तर तुला माझ्या अडचणी सांगितल्या. त्या सोडून मला तुझ्या बरोबर येता येणार नाही”

तुझ्या साऱ्या अडचणी पैशाला बांधलेल्या आहेत. मी तुला हवे असले तेवढे पैसे देते. आता येऊन येते तू घरेच राहिव” असे म्हणत ती अदृश्य झाली

वीरचंद्र विचार करू लागला-“हे जे काय घडले ते सत्य आहे का स्वप्न?”

परंतु काही वेळानंतर नागकन्या पुन्हा सद्द्रष्ट्या झाली व त्याच्या हातात तिने एक पंली दिली. त्यात कोण्याच्या गोण्यासोबत किमती हिरे माणके मुद्रा होती

“हे नाग, ह्या पंयांनी तू आपले सर्व कर्ज फेडून टाक मगच उद्यामोच्या दिवशी पुन्हा ह्या नदीच्या काठी ये. आणि जर का तू आला नाहीस तर तुझ्या कुटुंबाचा मी सर्वनाश करेन” नागकन्या प्रसन्नपणे त्याला म्हणाली

रात्री यानाच्या प्राप्तीमुळे त्याने एकाएकी रुचक पालटले त्याने त्यातील एक रत्न विकले तेव्हा त्याला एक लाख सोन्याची पाणी मिळाली. त्यान त्या पैशान एक

सुंदर घर विकत घेतले सर्व कर्ज फेड केले यानत अनेक नोकर पाकर ठेवत आपल्या आईवर औपचार्यचार करूया करीता अनेक निष्ठात वेळ बोक्याले

वेद्यांनी उपचार करू केले त्याच्या आईची तब्यत दोन दिवसांत चांगली सुधारू लागली तेव्हा वीरचंद्रच्या आईने मग्न घरा संबंधी व तिची सेवासुध्दा करणाऱ्या नोकरासंबंधी आश्चर्य वाटून मुसाला विचारले-“बाळ, आपल्या परिस्थितीत एकदम एवढा बदल कसा काय घडला?” वीरचंद्रने आईला सर्व खरे सांगितले ते ऐकताच ती बाबरी व त्याला म्हणाली-“बाळ, नागकन्याबरोबर

Fullscreen

127

30

168

ठरलो आपला भावा श्रीमंत झालल्या एकाच शूरगुप्तान धीरचंद्रचे मोठ्या आदराचे स्वागत केले. सर्व शोष्ठी ऐकून त्याला समजावणीच्या सुरात म्हटले—“मुला, नागकन्यांच्या पाठीमागची कटकट सोडण्यासाठी एक रूपाव आहे. तु तिला सांग की, माझ्या आईचे स्वास्थ सुधारले नाही ते फक्त काप्टाजोपधामुळेच सुधारण्याची शक्यता आहे. ती ओषधी मुळाचा आणू शकणार नाही. पंचमीच्या दिवशी धीरचंद्र मदीच्या काठी झाला व शूरगुप्ताने सांगितल्या प्रमाणे त्याने नागकन्याला सांगितले.

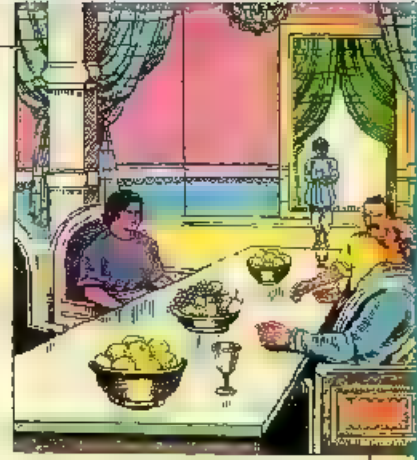
तेव्हा त्याला उत्तर करीत ती म्हणाली—
“माझे आयुष्य एक हजार वर्षे आहे. मी तुला ती मुळी आणून देईन त्याने तुझ्या आईला आराम वाटेल परंतु माझ अथ आयुष्य त्यामुळ कमी होईल परंतु तुझ्या शिवाय मला जेवणे व्यर्थ आहे म्हणून माझे आयुष्य कमी झाले तरी हरकत नाही. मी तुला ती मुळी आणून देते त्या मुळीन मानव संबंधीत सारे रोग नष्ट होतात.

नागकन्या ही जीवची मुळी आणून दिली धीरचंद्रची आई त्या मुळीचे सेवन करताने एकत्रच उणटणीत बरी झाली धीरचंद्रने पुढच्या पौर्णिमेच्या दिवशी नागकन्याला स्वतः शेंध्याविषयी सांगितले होते. त्यामुळे त्याची आई अस्वस्थ झाली

व तिन आपल्या सावाकडे विरोध पाठवून मुलाचे मानस नरळण्या विषयी कळवले.
शूरगुप्ताने सर्व ऐकून धीरचंद्रला म्हटले—
“मुला तू आपल्या आईला एकटीला इथे सोडून भागळीकात कासा काय जातोस? तू नागकन्याला असे सांग कि, तुझे वडील इथे नाहीत ते घरातून निघून गेले आहेत ते येई पर्यंत घरी मला तुझ्या बरोबर येता येणार नाही.”

धीरचंद्रन मामान सांगितल्या प्रमाणे केले, त्यावर नागकन्या म्हणाली— ‘तुझ्या वडीलांना शोधून काढून तुझ्या घरी परत आणून देते त्या करीता मला माझ्या संसार वर्षांचा त्याग करावा लागेल, तरी तुझा तुझाकरीता मी संभर वर्षे त्याग करायला तयार आहे

नागकन्येने त्याला मुळाच्या पत्रकीच्या दिवशी नदीकाठी वन्याविषयी सांगितले, त्याच दिवशी रात्री धीरचंद्रचे वडील घरी परत आले परंतु नवरा घरी परत आला त्याच्या जमनवापेक्षा तिला मुलगा जाणार त्याचं जाले कुत्रा झाले. त्यावर तिच्या बाबानं तिला आनखी एक सल्ला दिला त्या उपायाने त्याला नागलोकात जाणे अशक्य आहे, मानव जातीत पुढील एकपत्नी इत असतात आणि जसा रिवाज असतो की पत्नीने पतीच्या घरीच येऊन

संसार करावा, अरका खरेखरी नागकन्या त्याच्यावर प्रेम करत असेल तर तिला धीरचंद्र बरोबर लान करून मानवलोकात येऊन रहावे भाग आहे

शूरगुप्ताने धीरचंद्रसमोर अनाकाही गोष्टी सांगून त्याला बट घालीत म्हटले—“बाळ, खरे तर असे आहे नागकन्या मनुष्यलोकांत येऊन रहाणे कदापी शक्य नाही त्यामुळे तुझे म्हणणे ती स्विकारणार नाही. आणि जर का ती हे म्हणणे मान्य करावयात तयार झाली तर तू ती खेवटचा उपाय तिला सांग।

पंचमीच्या दिवशी धीरचंद्रने ताम कन्येला नदीकाठी भेटून मानव लोकांच्या जालीरिते विषयी सांगितले.

संबंध म्हणजे नक्कीच काहीपरी दशाकटका आहे तू कसेही करून त्या कोसुदीनीच्या आळ्यातून बाहेर पड. माझा धाकला भाऊ शूरगुप्त नक्कीच तुला ह्याकरीता मदत करेल तू आजल त्याची मदत व

धीरचंद्रच्या आईने असा स्थिति शूरगुप्ताचे साव वडले ह्यापाठीमागे एक कारण होते, जोपर्यंत ते संकटात होते तोपर्यंत तिच्या मामाने ह्यांच्याघरात ओम्यावून सुद्धा पाहिले नव्हते कारण तो एक नवरत्न त्याची ह्या आणि त्याला एक मुलगी होती त्यामुळे ती आपल्या मुलीकरीता धीरचंद्रला मावणी पालले असे तिला खालल धीरचंद्रच्या आईने केलेली कल्पना खरी

झावर नागकन्या दुःखी होत म्हणाली—
“मी तुमच्या बरोबर विवाह करून तुमच्या
घरी जावे तर माझा नागलोकाशी संबंध
रहाणार नाही. मग माझ्या माझ्या शक्ति
नाहीच्या होऊन जातील म्हणून मी थोडा
वेळ तुम्हांला माझ्या बरोबर घेऊन जाऊ
दिल्ले.”

‘आमच्या मनुष्य जातीच्या अगदी उलट
मुझे आचार विचार आहेत म्हणून मला
समा कट.” धीरचंद्र म्हणाला.

“मी जगात आणखी तर तुम्हांला जबर-
दस्ती घेऊन जाऊ शकते तरी मुद्धा तुमच्या
करीता मी माझ्या शक्तिचा त्याग
करण्यास तयार आहे.” नागकन्या म्हणाली

नागकन्येचा हुंकार ऐकून तो आवाक
झाला. त्याने फिल्ल विचारले—“काय ना,
तुला ह्या गोष्टीची भीती नाही का की
तुझ्या सर्व शक्ति जबर मष्ट झाल्या तर मी
तुला तारखा पास देत राहीन ?”

“मी तुझ्यावर जीवापात्र प्रेम केले आहे
अशा स्थितीत तु मला काय पास देणार ?”
नागकन्या म्हणाली

“त्याचे एकच कारण आहे. माझे वडील
मरुट मंडातले आहेत माझ्या आईकरीता
त्यांनी आपल्या लोकांचा त्याग केला व ते
पृथ्वी लोकात जाले व त्यांनी येथेच आपले
वास्तव्य केले माझ्यामध्ये त्याचाच अंश
आहे.” धीरचंद्र त्याला म्हणाला

“मी जाणते की, मरुट व नागलोकांचे
जातोनेत्र आहे परंतु मी माझ्या प्राणपेशा
तुझ्यावर आस्त प्रेम करते त्यामुळे मी तुझी
कधी विसरू नम्या प्राणांचाही त्याग
करेन” नागकन्या म्हणाली.

हे उतर ऐकताच धीरचंद्र विचलीत झाला
व त्याला म्हणाला—“मी तुझ्या बरोबर नाग-
लोकांत यात्रास तयार आहे बल आपण
आपले आपण तिथेच मुक्ताने चालू

वेताळाने येथवर गोष्ट सांगितली व
विचारले—“राजा, आपल्या स्वायत्तकरीता
धीरचंद्रने नागकन्येला अनक जटी घातल्या
त्याच्या साऱ्या जटी नागकन्येने कबूल केल्या.

तेव्हा त्याला तिला आपल्या घरी नंऊन
तिच्या बरोबर विवाह करता आला नसता
का? परंतु त्याने तसे केले नाही वण उलट
तोच तिच्या बरोबर नागलोकांत जावयास
निवाला. कन्याची पूर्वा झाल्यामुळे धीरचंद्रने
जो व्यवहार तिच्याबरोबर केला. तो काही
त्याचा थोडेपणा आहे असे वाटत नाही ?
या संकाचे समाधानकांक्ष उत्तर माहोत
असून तु झिळे नाहीस तर परिणाम तुला
माहीतच आहे तुझ्या कोकानी संभर शकले
होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागली

विचाराविषय म्हणाला—“तु जकाय नियम
नगरे म्हणतो आशेस ते धने त्याने सिद्धी
करीता धीरचंद्रच्या श्रमाने आपल्या कल्पने
प्रमाणे केलेल आहेत तरी ते नियम पालन
करण्याची शिक्कतो नागकन्याने दिली तेव्हा
धीरचंद्रला जगतील त्याची लोकांची खानू
बुत्ती स्पष्ट झाली त्यांच्या आई, वडिल,
माया, झाल्या दुष्टीचा सर्व वन-मंपरी ह्या-
लाच महत्त्व होते. अन्याच्या अशाबामुळेच
त्याचा आप त्याच्या आईला सोडून पळून

गेल्या. तेव्हा धीरचंद्र श्रमंत वनका तेव्हा
कधीही लक्षा न देणारा त्याचा भावा त्याच्या
समोर साळ थोडू लागला नागकन्याने
त्याला घनन विले नाही तर स्वतःच्या
आसुण्यास पण त्याग करण्यास तयार झाली
ह्या लोकांनी विषया बहुल कुतूहलता ने
बालविता तिला बोका वेण्याचाच उपाय
सांगितला. धीरचंद्रने तिला बसे मय
दाखवून मुद्धा सांगितले की, मानवाची विवाह
झाल्याने काय काय कष्ट पास सहन करवा
लागतो तरी तिन ते सर्व मान्य करून त्याच्या-
बरोबर लग्न करण्याची संभत्ती दर्शविली
तिचा वृद्ध निर्णय ऐकूनच त्याला कांगले
समजून जाले की, ती किती तन मन घन
लावून आपल्यावर प्रेम करते आहे त्या
कारणांमुळे तो नागकन्येसोबत नागलोकात
जावयास तयार झाला. हा काही त्याचा
भोळा स्वभाव नाही

असा तर्कने राजाचे नीम नंम होण्याच
वेताळ प्रेतासह माहीसा झाला आणि
झाडाला बरून लांबकळ लावला. (कल्पित)

रोगाचे निदान

कृपानंद वैद्याने एका व्यक्ती अचूक रोग निदान करीताना गावला जाणारे नाव कसावले होते. ते रोग्याची मांडी तपासून त्यांना विचारले- "प्रश्न हे हांगा की, मागच्या वार दिवसात तुम्ही कोणत्या भाखा खात्यात? तेच तुमच्या अस्वस्थ होण्याचे कारण आहे."

छानंतर ते रोग्याच्या हातून भाखांची नावे ऐकीत बसत, नंतर म्हणत- "अरे रे, बाता यहा समजले हे बघा हे बोवध घ्या! असे म्हणत ते रोग्यांच्या हातात काही पडद्या देत व त्यांच्याकडून पैसे घेत."

एकदा रस्त्यावारी नावाच्या एक तरुण मुलगा त्यांच्याकडे रोग निदान शिकण्यासाठी जाता व बरेच दिवस घागले घुस कसा तऱ्हेने रोगवर उपचार करतात ते पहाय राह्या परंतु एके दिवशी त्याने मुलगा विचारले- "शुद्धेव, आपण सर्व रोग्यांना एकाच प्रश्न विचारता कि मागच्या वार दिवसात कोणत्या भाखा खात्यात घ्याची काही जरूरी आहे का?"

ते ऐकताच ते बंध मित्र बरीत म्हणाले- "ते आ काही भाखा फळे खातात, त्यावरून त्यांची आधिक निवृत्ति समजते. पण मी निर्बल वैद्यकी, कोणत्या रोग्याकडून किती पैसे घ्यावे.

आपली वेबळे.

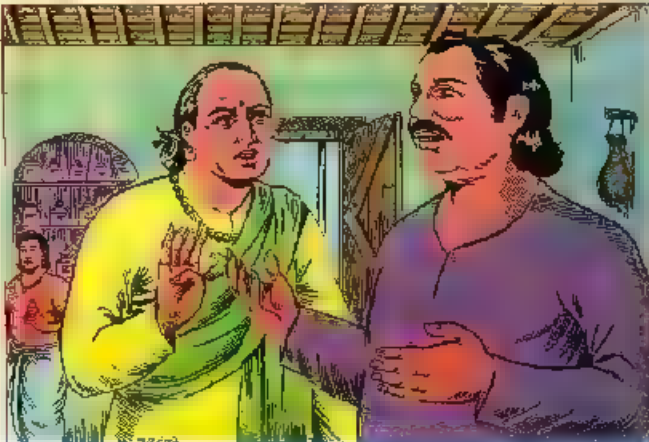
कालीघाट

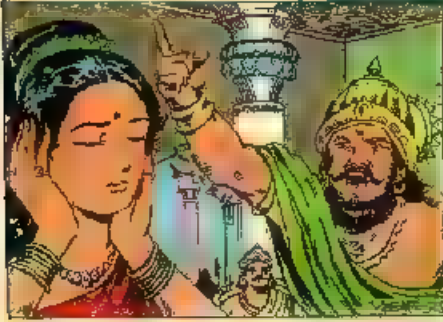
मुल्काळ वर्धापुर्वीची शीष्ट आहे. आत्माराम नावाचा एक काहीय रोग जंगला नजिक रंगाकडी काढून आपला वेळ खाल घालेल भाववित बसे तो जंगलाविषयीच्या गाथावर पडून होतो.

एके दिवशी संज्याकाली आत्माराम खाल खंपकून उठून उभा राहीला त्यानेही त्याच्या गावच्या जंगलातच एक निश्चित जंगल प्रकाश उजळून मिळाल्याचे दृष्टीस पडले. स्थाना ते पाहून अत्यंत आश्चर्य पाटले. सर्वत्र अंधार होवू लागला होता. त्यामुळे तो त्या घनावाच्या दिशेकडे जाऊ शकला नाही.

त्या रात्री तो जागाय राहीला व प्रकाशाच्या दिशेची विचार करतानाच दुसऱ्या दिवशी लवकर उठून तो गंग किनारी आला तेव्हा तो प्रकाश स्थाना जगावा तसा दिसत होना स्थाने जळत जाऊन पाहिजे. तेव्हा गंगेच्या उगऱ्यात चमकत असलेला एक जिलाहस्त आधा दिसला.

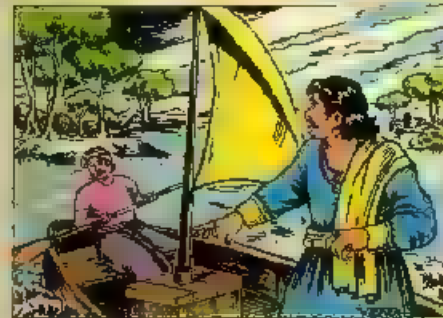

आत्माराजने ही संतता व आपल्या घरी
लेला त्या रात्री त्याने एक अद्भुत
स्वप्न पाहिले. ब्रह्माचा आत्म्या सती
देवीचा पाहून ब्रह्म अत्यंत संतुष्ट
होव्या तोही निवा नाशरती व अस्मान
केला. ही स्वप्नान सहन करू शकली
माही व दुष्काळिकेकडे नेणूक होऊन
ब्रह्म जमिनीवर पडली.

आत्माराजना काळी वई आगन्नाचा
प्राप्त झालेला शिलाहस्त नक्षत्र
सतीदेवीचा हात काढे. त्याने ही हात
काही मातेच्या मुर्तीमध्ये स्थापन करून
तिच्या कडीला बंगलात एक देऊळ
बांधले व तिची सेवा पुजा करू
लागला.

मूळ हरीदेवीला खांद्यावर टाकून
अपविष्ट होऊन शंकर देहभान बिभरला
व शिलाहस्ताच्या सगळ्याप्रमाणे पुढी
लोकता निरदम सर्वत्र संचार करू
लागला. त्यांना कोणी अडवू शकले
नाही.

देवीचे देऊळ बंगलाच्या मध्य भागात
बांधले गेले. म्हणून किन्हेक वर्ष
ह्या भोवटीचा कोण लागला नाही.
एकदा एक जमिनीवर शंभानदीमध
नाथेच येतून प्रवास करीत होते
तेव्हा त्यांचा बंगलापुढे एक बंगलावर
ऐकू आला.

सरते शेंबटी निघून आपल्या मुदरान
चक्राचा प्रयोग केला. शिबू कानने
सती देवीच्या देहाचे तुकडे तुकडे झाले
व तिचे शरीर शंभानदीच्या प्रदलत
जाऊन पडले. तिचा हात ह्या बंग
भगवातीला बंगच्या प्रवाहात देऊन
पडला.

पमिददार नदीच्या काठांला उतरून
बंगलात पारत गेला. त्यांनी पाहिले
तेव्हा एका ठिकाणी कालीच्या प्रतिमे
बमोर काही मुनी बसलेले होते. ते
पाहून ते आश्चर्य व्यक्त झाले
त्यांनी काली देवीच्या बमोर लाव्याप
बमरकार घातला.

नंतर त्या मुलीची परवानगी घेऊन त्या जमिनधारकाने वकीलचा मुल्लो करीता मोठे देऊळ बांधले. त्या देवळात अनेक प्रसन्न रोज दर्शनाला येऊ लागले. काही काळानंतर देवळा सभोवतालचे जंगल गार गळत गेले. पुढीलपास ते व्यापाऱ्यांनी देवळाच्या सभोवतालची जागापली बरे बांधली.

भविष्य निर्माण झाल्याचे जेव्हा थोडे दूर भमजले तेथे अधिकारिक संस्थेने भक्त बग तेथे येऊ लागले. विहारी तेथे उत्सव साजरा करीत जायले. अठराव्या शतकाच्या सुमारास हे स्थान कालीघाट नावाने प्रख्यात झाले.

कालीघाट ह्या नावाचीच कालान्तराने कलकत्ता नावाने संबोधले जाऊ लागले. ईस्ट इंडिया कंपनीचे व्यवसाय बल कालापासून झाल्याने त्याचा विकास लवकर झाला. आज कलकत्ता हे शहर भारतात एक प्रमुख शहर मानले जाते.

विचित्र बापको

एकदा शहरास सिंदीनुमान नाकाचा एक तरुण रहात होता तो एक व्यापारी होता. एकदा त्याने एक अतिशय सुंदर तरुणी पाहीली व तिच्या सींदीयावर अत्यंत मोहित झाला आणि तिच्या कुटुंबाविषयी काहीही चौकशी न करताच तिच्याशी विवाहबद्ध झाला ह्या लग्ना करीता नुमानने आपल्या नातेवाईकांची सुद्धा अनुमती घेतली नाही.

नुमानने एक भोळे घर बांधल्याने भोळ्या व भ्यात ली आपल्या पत्नीसह राहू लागला. दोन दिवस मोठे मजत आनंदाने गेलं, परंतु ते दोघ बाप्याची धाडी समोर घेऊन बसले की तिला खाण नकासे धाटे. ते पाहून त्याला आश्चर्य वाटू लागले. नुमान तिला खाण्याविषयी खूप सांगून पाहिले. परंतु तिने काही ऐकलं नाही.

दहा दिवस उलटले परंतु काही न जातार सुद्धा नुमानची बायको ठणठणीत विसत होती तिचा उस्साह पूर्वी सारखाच ताजा तबाला होता. नुमानच्या मनात एक दाट शंका येऊ लागली की आपली बायको बहुदा आपला डोळा छेकवून काही तरी खात असणार परंतु तिला असे करायलाचे काय कारण बरे!

एका रात्री नुमानने निश्चय केला की आपली बायको रातभर काय करते ते पहावे ह्याचा सोच लावल्याच पाहिजे त्यामुळे तो रात्री बायको शेजारी डोळ सिटून सोपण्याचे सोंग करून पडून राहला. बरोबर अर्ध्या रात्री ती आपल्या अवस्थेवरून उठली व आवाज न करता बाहेर गेली. नुमानन खोबा वेळ जाऊ दिला. काळीपाठ तिच्या प्रमाणेच उठून बाहेर आला.

ती अंधारातूनच बाहेरच्या बाजूला दूर-दूर असलेल्या स्मशानाच्या विचोकडे जाऊ लागली. स्मशानाला लागूनच एक मोडकी तांबडी भिंत होती त्यावर एक भुतीपण बसलेली होती. ह्या तक्षणीचा पहिलाच तिने आपल्या हाताचा दिवा बांधार दिला. त्या तक्षणीने अत्यानंदाने भुतीपणाचा हात आपल्या हाडात पकडला व भितीवर चढून बस गेली. नंतर दोघी एकदम अदृश्य झाल्या.

ते दृश्य पाहून नुमान आश्चर्यचकित झाला. एवढा मनःतुल्य कल्पनाही करवत नव्हती की, त्या भितीच्या पलीकडे कोणत्या तऱ्हेचे साण नायको आहेत असं.

ज्ञानंतर नुमान खरळ घरी परत आला व पूर्वीप्रमाणे ओपण्याचा प्रयत्न करू लागला. खरेचर एका तासामे त्याची बायको घरी परत आली. त्याच्या मनांत एकच विचार पोहो लागला की, आता आपल्या बायकोला खरळ मार्गाने कसे आणायचे.

दुसऱ्या दिवशी जेव्हा दोघी एकत्र साज्याच बसले तेव्हा त्याने आपल्या नायकोला विचारलं - "कुत्रा जसे खावेत वाटते तसे विकत आणावयास पाहत्याकडे भरपूर पैसा आहे तरी अद्या परि-स्थितीत तुम्हा अध्यासित्री उठून खडरा-बाहेरच्या अंधाऱ्या स्मशानात जाण्याची काय चरज आहे ?"

ती प्रश्न ऐकताच त्याची बायको चतापली, तिचे बोलले रागातं लागलं दहाडे दिवा घमबले की गुपीत फुटले आहे. मग काय, तिने एका तांब्यात पाणी घेतलं व त्याच्यावर बज टाकून ते पाणी नुमानच्या अंगावर शिंपडले.

नुमान त्याच क्षणी कुत्र्याच्या रुपात बदलून गेला तिच्यापासून प्राण वाचविण्या करीता ती खोन्नत पळत परातून बाहेर पडला. त्याची मान बारात अडकली तेव्हा तिने त्याला मारण्याचा खूप प्रयत्न केला परंतु तेवढ्यात अवघोच त्याची मान बाहेर जाली होती. - परंतु त्याची शेंपटी फक्त

बारात सांठली त्यामुळे त्याची अर्धो शेंपट काढली गेली.

परातून बाहेर येऊन पळत असलेल्या त्या कुत्र्याला पाहून मस्तीतील इतर कुणी त्याचा पाठलाग करू लागली त्याच्या पासून पाचप्याच्या उद्देशाने नुमान एका दुकानात घुसला त्या दुकानाचा मालक अत्यंत बघाळ होता. त्याने दाराची बालुका इतर कुत्र्यांना हाकलून काढले व ह्या कुत्र्याचे रक्षण केले. नुमान कुत्र्याने आपली शेंपटी शेंपट हाकवीत त्या मालका विषयी आपली कुतूहल प्रामाण्य प्रकट केली. हळूहळू तो त्या दुकान मालकाचा आवडता बनला व तेथेच आपला वेळ घालू लागला.

एके दिवशी एक बाई त्या दुकानात सामान खरेदी करण्यास आली तिने सामान खरेदी केले. सामान बळज पैसे दिले. परंतु दुकानदाराने तक्रार केली की तिने दिलेल्या नाम्यामधे एक नाने खोटे आहे. ती ऐकून त्याबाईला दुकानदाराचा अत्यंत राग आला. त्या बाईला बारात काढले फुतातच ती दुकानदार त्या बाईला म्हणाला - "आपण ह्या बोवडीवर फुफुटच कां ताराज होता. हे तर खोट नाणे आहे ही शेंपट माझे कुत्रे सुद्धा लागू शकेल."

"अरे बा ! ठिक आहे. मला मग पाहू दे ह्या कुत्र्याकडून सांगवा ना ?" असे म्हणत

त्या बाईने आपल्या हातातील नाणी जमिनीवर फेकली.

कुत्र्याने आपल्या पायांने खरी नाणी एकत्र केली व ती बंगळी काढली खोटेचा नाण्यांना त्यास स्पर्शही केला नाही.

कुत्र्याच्या हुषारीवर ती बाई बकित होऊन गेली.

ज्ञानंतर ती व्यापारी आपल्या कुत्र्याच्या हुषारीवर अत्यंत खुश झाला व त्याची तुरी करू लागला त्याचा कुत्रा खोटी मानी शोधून देण्यास चुकत नसे. त्यामुळे अनेक व्यापारी आपल्या पैसांमधे खोटी नाणी घालून ती कुत्र्यापुढे टाकीत व कुत्रे बराचर खरी बाजूला बाजूने देई.

एके विवशी कुपारी व्यापारी दुकानात मागवला गेलेला मारुत पहोण्यात गुंत झालेला होता। त्यावेळी एक म्हणारी त्याच्या दुकानात आली व तिने कुठ्याला स्वतः बरोबर येण्यास ह्मारा केला कुत्रा तिच्या पाठीपाठ चालू लागला व निघून गेला.

म्हणारी बरी अली व आपल्या मुलीला म्हणाली "मुली तू तो माणूस कुठ्याच्या कडून खरी व सोटी तापी यांचा शोध लावतो म्हणाली हांगीस ना मला तर एका गोष्टीची शंका येते की कोणीतरी मंत्रतंत्राचा उपयोग करून एखाद्या नानवाला कुठ्याचे रूप दिले असणे तू ह्याचे निदान कर.

वीस वर्षांची तिची मुलगी बरावाहेर आली तिने कुठ्याला निरखून पाहिले व एक सुरवेतल्या पाण्यात घात टाकून ती पाणी त्या कुठ्याच्या अंगावर शिंपडले.

त्याच क्षणी कुठ्याचे रूप बदलले व नुमानका मनुष्य रूप प्राप्त झाले.

नुमानते आपदाने शोध लाविले त्या तरुणीचे आभार मानले नंतर तिला

सविरवर सांगितले की आपल्याला कुठ्याचे रूप कसे काय प्राप्त झाले.

ती तरुण ब्रह्मचर्य करताना चांगली तरबूज होती. परंतु ती आपल्या मनःश्रित्याचा उपयोग फक्त हांगल्या काथा करीताच करीत असे. ह्यानंतर तिने नुमानच्या हातात थोडे मंत्रशक्ती पाणी देत सांगितले की, ह्या पाण्याचा कशात हेने उपयोग करावा.

नुमान त्याच क्षणी आपल्या बरी परत आला त्याला स्वतःच्या बरात आपल्याला कुठ्याचे रूप देणारी ती तरुणी दिसली नाही ती तिची बरात पहोत बरात बसला येडा वळान ती तरुणी बरात प्रवेश करती झाली व नुमानला तेथे पाहून वास्तव्यवर्तित झाली पणत त्याच्यावर मंत्राचा प्रयोग करण्याकरिता ती इकडे तिकडे पाणी शोधू लागली. तेव्हाच नुमाननेच मंत्रवलं पाणी तिच्यावर शिंपडले त्याच क्षणी ती अनुपम सुंदरी एका स्नेहाच्या रूपात बदलली व तेथून पळून जाही निघून गेली.

शिव पुराण

तो अश्व एकाएकी अदृश्य झाला. मुलांनी त्याचा शोध केला, पण तो कोठे दिसला नाही. तेव्हा मुलांनी बरत येऊन सगर राजाला ते बर्तमान सांगितले. तेव्हा राजाने रागाने मुलांना पृथ्वी खणून अश्व कोठे लपला हे बाहेर त्रुवकून काढायला सांगितले.

सगरपुत्रांनी सर्व पृथ्वी खणून काढली. पाताळ लोकात एका जागी कपिल मुनी वपश्चर्या करीत असलेले दिसले त्यांच्या पाठीमागे बांबूलेला वहाचा अश्व पाहून सगरपुत्र जकित झाले त्यांना वाटले की वा नदीनेच घोडा चोरून आणून ठेवला असावा ते घोड्याला जाणायला पुढे गेले तेव्हा कपिल मुनींची सभाधि भंग

झाली आणि रागाने त्यांनी सगरपुत्राकडे पाहिले मात्र एकाएकी ते सर्व शरम होऊन गेले. ती गोष्ट सगर राजाला नारद मुनीकडून कळली तेव्हा सगर राजाने असर्पजसचा मुलगा अशुमान याला यज्ञाचा अश्व आणावला पाठविले.

अशुमान कपिल मुनी तपस्वर्या करीत होते तेथे गेला आणि तेथे कपिल मुनी समार हात बाडून उभा राहला कपिल मुनींनी वपश्चर्या संपल्यावर अशुमानला हात जोडून उभा असलेला पाहून विचारले— "तुला काय पाहिजे?" अशुमानन नम्रवण अश्व मागितल्यावर कपिल मुनी म्हणाले "वत्स! तू यज्ञाच घेऊन जा आणि आपल्या बाबोबांना सांग, तुझ्या चुकत्यांनी

उभंठण्या केला म्हणून माझ्या कोपागीत ते भस्म झालं.”

अशुमान नक्षत्रणे म्हणाला—“जुनिवयं! माझ्या मूढ पितरांच्या उद्धाराचा काही उपाय सुचवावा!”

“माझा जन्म जन्मांतराने देखील पाप मुक्ती नव्हती. परंतु तुझ्या मातयाच्या हाती यांना नक्कीच मुक्ती मिळेल.” कविल मुनी म्हणाले त्यानंतर अशुमान यज्ञाचा वयव सोडून वऊन आपल्या आजोवाकड आला सधर राजानं अस्त्रमेव यज्ञ करून अशुमानला आपला वारस केले

राज्यादिवेक ज्ञाण्यावर अशुमानला आपल्या पितरांच्या उद्धाराची काळजी

बाटू लागले. एकदा गरुडान यऊन त्याला सुधविले की गंगा नदी वर पितरांच्या चित्ते-वरून वहात गेली तर त्यांना नक्कीच मुक्ती मिळेल.”

गंगला पुष्पीवर आपण्यासाठी अशुमानने त्यांचा ‘सुतगा’ दिलीच झाला सुवराजपद विले बाणि स्वतः जंगलात जाऊन तपस्व्यांक करू लागला. परंतु त्याची तपस्व्यां पुढे होण्यापुर्वीच त्याला मरण आले.

त्यानंतर विलीपचा मुलगा मनीरथ ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपस्व्यांक करू लागला. तेव्हा ब्रह्मदेव त्याला दखेन देखून म्हणाला—“तुझ्याकडून शर्यपालम सर्वेश होत राहील व तुझे सर्व जाणुष्य सुखी होईल”

नंतर मनीरथाने शर्ये स्मरण करून तपस्व्यां मुक्त केले. गंगेने मनीरथाचा दखेन देखून व त्याचा मनोरथ ओळखून विचारले—“मी स्वर्गातून पुष्पीवर उतरून येईन तेव्हा मला धारण करणे कोणाचा शक्य आहे? पुष्पीला माझ्या वेपान फार फार थोडं थोडं पडेल व ते पाताळ लोकांपर्यंत जाईल”

तेव्हा मनीरथ म्हणाला—“माते! विषय-भर मला महादेव तुला धारण करू शकेल. मी त्याला प्रसन्न करून माझ्यावर कृपा करण्यास विनंती करीन.”

सगेने मरीरयाळा विचारले—“जी पृथ्वी-वर उतरले तर सर्व पापी जीवांचा उद्धार होईल परंतु त्या सर्वांचे पापे धारण केल्यावर माझा उद्धार कसा होईल ?”

‘माते! पापी जीवांवरीवर पुण्यवान लोकदेखील तुझ्या प्रवाहात स्नान करतील व तुझे सर्व पाप धुवून निघेल व तू पाप-मुक्त होशील.’ अमीर म्हणाला.

ठिक आहे! तरतय मला आपल्या विरावर धारण करण्यास शंकराचे मन चढव’ असे सगून गंगा अंतर्धान पावली स्थानंतर गंगा अवतरली आणि शंकराने तिला आपल्या विशंत धारण केले अमीर म्हणाले रथत बसून पुढे निघाला आणि

त्याच्या पाठोपाठ गंगा तरपुनाच्या चित-वर वाहू लागताच त्याचा उद्धार झाला जेणे सगरपुत्राचे भक्ष्य होते तेथे जे पापी एकत्र बसले त्याला सागर नाव पडले व अमीर म्हणाला पृथ्वीवर घेऊन आला म्हणून तिचे नाव भागीरथी पडले.

स्वयंभू मनुष्या काळातील ही गोष्ट आहे. कागोपाठ साठ वर्षे शास्त्रच पडला नाही आणि कुष्काळामुळे हा हाकार उडून गेला. बाणसे फटाफट मरू लागली आणि जिकडे तिकडे मेलेली जनावरे पडलेली दिवू लागली. तेव्हा सृष्टीकर्त्या ब्रह्मदेवाने पुन्हा शुध्दी स्थिर करण्याचा मनाशी निश्चय केला.

मनुवंशात जन्मलेला रिपुजय नावाचा एक अद्भुतधुन संपन्न असा अत्रिय वीर होता. ब्रह्मदेव त्याला म्हणाला ‘वाळा! मी तुला या सर्व जगाचा अधिपति बनतो तू दिवोदास ही उपाधि धारण करून या सर्व पृथ्वीवर राज्य कर. वासुकीची मूलगी अन्नवसाहिनीशी तुझा विवाह होईल.”

ते ऐकून रिपुजय ब्रह्मदेवाला म्हणाला— “वाजावा! मला एक वर आपण देऊ घकलत तर ही सर्व जवानदारी मी जाल-दाने शिखर वईत. भूलोकत पाताळ किंवा स्वर्गलोकातला कोणी येऊन राहता कासा नसे !”

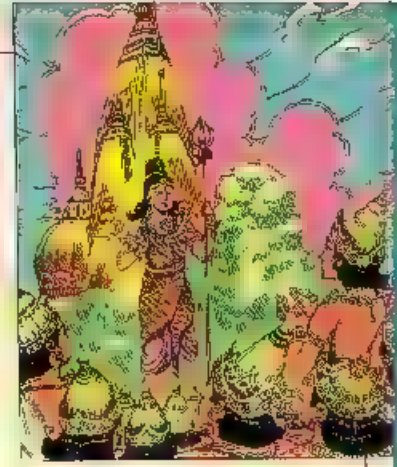
ब्रह्मदेवाने तो वर मान्य करून काशी विश्वेश्वराला तो गोष्ट कळविली विश्वेश्वराने रिपुजयचा राज्याभिषेक करून दिला आणि कैलास लोकी निवून गेला रिपुजय ‘दिवोदास’ ही उपाधी धारण करून राज्य करू लागला स्वतः देव किंवा दानव कोणी पृथ्वीवर रहायला वरदानगी नसल्याची दवंडी पिरविली

दवंडी एकून देव काशी विश्वनाथाकडे आले त्यांना शंकर म्हणाला—“ब्रह्मदेवान मला विचारूनच दिवोदासला वर दिला होता, आपण मंदर पर्वतावर जाऊन राहू या.”

मगात देवाचे नाव उठलं नाही दिवोदासनं काशी येथं आपली राजधानी स्थापन करून आठ हजार वर्षे निविधन राज्य केले दीर्घकालपर्यंत या पृथ्वीवर रहात होते व दिवोदासच्या आज्ञेप्रमाणे राहू लागले.

अगदी असक्य झाले तेव्हा देवांनी आपलं गुरू ब्रह्मस्वती याला विचारलं—“गुरुवर्य! दिवोदासला राज्यभंगत कसे करावयाचे हे सांगण्याची कृपा करावी !”

ब्रह्मस्वती म्हणाला—“अस्सी, वायू व वरुण आपल्यापैकीच तर आहेत त्यांनी आपापली शक्ति मागे घ्यावी म्हणजे पृथ्वीवरचे विषय अंतर्भवस्त होऊन बाईल प्रथम आपली अचटकार कराला ”

काशीत कोठेच कुठ पेटली नाही दिवोदासला सुर्यप्रकाशाच्या मयतीने अन्न मिळालं दिवोदासच्या मोजनाची व्यवस्था झाली परंतु प्रजा वपाक्षी होती, ती गोष्ट ऐकून दिवोदास म्हणाला—“हा सर्व गोष्ट देवांनी केलेला आहे तुम्ही मिथ्याचे भुळीच कारण नाही. मी तपासलाने तुम्हांला अगती वायू व वरुण यांची प्राप्ती करून देतो.’ असे सांगून त्याने त्याप्रमाणे करून ही दाखविल देवांच्या मानासाठी झाल्या

परंतु शंकराला काशी सीडून जेथे लाशले पाचे त्याला फार वाईट वाटत होते दिवोदासाचे राज्य नष्ट व्हावे असे त्याला वाटू लागले. त्याच काळीच धोनिनीचा

बोलाविलें व म्हणाला—“तुम्ही बघ पाळतून काशीला जा आणि तेथील दिवसांचे वास्तव्य बघ होईल व पुढचाची घडामोडी नष्ट होईल असे काहीतरी करा त्या शिवाय दिवोदास ज्येष्ठ होणार नाही”

ज्येष्ठ योगिनींनी शंकराच्या आज्ञेप्रमाणे केले. परंतु शंकराने सांगितलेले काम मात्र पूर्ण झाले नाही. तेव्हा शंकराने सूर्याला काशीला जाऊन दिवोदासला घडामोडी करण्यास सांगितले

सूर्य निरनिराळें बघ घारण करून दिवोदासाच्या हातून कोठे काही बदललेम होतो आहे का? हे छान दारकाईने पाहू लागला दिवोदासाच्या हातूनच फाय, त्याच्या घनेनेच हातून ही पापकार्ये घडलेलं सूर्याला दिसले नाही. काम पुरे झाल्याशिवाय जाणें बरे वाटले नाही म्हणून सूर्यमुख्या काशीलाच राहला

त्यानंतर शंकराचं ब्रह्मदेवाला पाठविले. म्हणाला—“मी दिवोदासाचे पतन व्हावे ह्या हेतून ज्येष्ठ योगिनींना आणि त्या-

नंतर सूर्याला पाठविलें फणकाम पुरे न झाल्यामुळे सर्वच काशीला अवकून राहले आहेत तेव्हा येता तू जा”

ब्रह्मदेव वृद्ध दास्याने कण पेऊन काशीला दिवोदासाच्या दारदारात गेला. त्यानं राजाळा आसीबांद दिला व म्हणाला—“आपली अनुज्ञा असेल तर यज्ञकार्य सुरू करावे म्हणतो. परंतु काशीला विष्णुस्वरूप नाही म्हणून काही यगराचा त्रास होत आहे. शंकराचे आराधन करणे बरोबर होईल”

दिवोदास कोहीच बोलला नाही ब्रह्म-देवाने ब्रह्म सर्वनेम यज्ञ केले आणि यज्ञी ह्यार मानून काशी येथेच राहू लागला.

ब्रह्मदेव परत न आलेला पाहून शंकराचं जतमजतन पाठविले. परंतु ते ज्या कामाबाठी आले होते तेथे तेच काम विसरून तेथे त्यांच्यापैकी कपर्दी नांवाच्या एका प्रमुखाचे कपर्दीस्वरु लिंगाची प्रतिष्ठा केली व तेथेच राहू लागला

उद्योगिरीचा राजा उदयसेन फार मोठा धर्मात्मा होता त्याला आपल्या राज्यातील सर्व लोकांकरीता अनेक सुखसोई उपलब्ध केल्या होत्या. कामधडा दिला होता त्यामुळे कोणावरही अधिक संकट येत नसे झाल्यावरही अधिक संकट पुढी भाषोभाष कमी झाली परंतु जे लोक कामधडा करणाऱ्या स्थितीत नव्हते ते मात्र भीक मागून आपले पोट भरीत असत.

त्या राज्यातील भिकान्यामध्मे एक लक्ष होता तो जेव्हा मोठा झाला तेव्हा पाहून तो भीक मागूनच पोट भरू लागला. पण बापात हळूहळू भिकान्यांना सुखा कोणी भीक देईनासे झाले त्यामुळे भीक मागणं सुद्धा एक कठीन काम झाले.

एकदा त्याला नकाळपासून दुपारपर्यंत कोणीच काही भीक वातली नाही त्याला

कडकडून भूक लागली तथा अवस्थेतच हो एका झाडाच्या सावलीत बसून रोहला व रस्त्यानं जाणाऱ्या येणाऱ्यांकडे हात पसरून भीक मागू लागला त्याच्याकडे कोणी धुकूनही पाहिल नव्हती तेव्हा त्यानं विचार केला की जर देवाचे नाव घेतले तर नतुंदा कोणांना आपली बघा येईल. मग समजून तो ओंग्रओंगन जोरडू लागला—“हे देवा, ह्या गरीबाला बोडो भीक दे! हे बघाळू परमात्मा, मुकेलेल्याला एक नलकोर आकरी दे!”

त्याच्याकडं कोणी लक्ष दिले नाही. जोरडून जोरडून त्याच्या पयाला कोरड पडली, तेव्हा त्याला देवाचा अतिशय राग झाला व तो देवाला खिळ्या हासडू लागला—“बरे ऐ देवा, तू काय मेसस काय? जो जन्माला पाळतो तो लायलाऱ्याला पण भाळतो असे म्हणतात. मग तू मला जन्माला

कातलस भग खायला कां झालीत नाहीस मर तुझा आईची कुस जळो !'

त्याचेवेली राजा चोडधावर बसून राजमागीने फेरफटका मारण्यास निघाला होता आतासा त्याने भिकाऱ्याने बोलणें ऐकले व चोडधाका थांबवून तो चोडधा बसून बाकी उतरला व त्याने भिकाऱ्याला विचारलं—'खरे बाबा सांग, तू कांणाला विस्वासाळ करीत आहेस !'

"कांणाला काय विचारता" त्या भिकारड्या देवाला !" भिकाऱ्यान उल्लेखास उत्तर देत म्हटलें

"खरे बाबा देवाची पुजा करावयाची निदा नाही देवांनी तुझ्यावर काय अन्याय केला आहे ?" राजाने विचारलें

"बळून काय करण्याचे नाकी आहे" सकाळपासून मी भुकेला तडफडतो आहे पण कोणी नीक पुढा बाळीत नाही !" भिकाऱ्याने चिडून उत्तर देत म्हटलें

"खरे, तुला जर खायला वाहिजं असेल तर मी तुला देईन मी ह्या देखाचा राजा

वाहे तुजेंर तुला एक हश मला कापून देवील तर मी तुला एक हजार रुपये देईन नाहीतर एक पाय कापून देवील तर दोन हजार रुपये देईन आणि जर कां तू तुमं हाळे कापून देवीस तर मी तुला अर्धे राज्य सुद्धा देईन" राजा म्हणाला

"तुमचे पैसे मला नको मी तुम्हाला काही देणार नाही" भिकारी म्हणाला

'म्हणजे त्याचा अर्थ तू खूप भाग्यवान आहेस कारण तुझ्याकडे एक हजार किमतीचे हात, दोन हजार किमतीचे पाय व अर्ध्या राज्यापेक्षा अत्यंत मौल्यवान असे डोळे आहेत. मग एवढ्या किमती वस्तू तुला देवांनी दिल्या असतांना तू देवांनी नम्र करण्याऐवजी त्यांची निंदा करतोस—'अरे गाढवा, मूर्ख जा. देवांनी दिलेल्हा ह्या किमती वस्तूंचा उपयोग करून पोट भर आणि वापुड कधी नीक साबू नकोस" अशा प्रकारे रागावून मज्जा गेला.

त्या दिवसापासून भिकाऱ्याने भोक मागणें सोडून विलं व स्वकण्टाने पोट भरू लागला.

गिडा मांत्रिक

भीमराज नावाचा एक बोबीस वर्षांचा तरुण होता. त्याच्यापाशी संपत्ती म्हणून एक पैसा देखिल नव्हता परंतु कचेरीत तो बांगल्या पन्नास नांकरीला होता. एकदा तो कचेरीच्या काही कामाकरीता बोबाराच्या गावात गेला व काम संपल्यावर संध्याकाळच्या सुमारास घरी परत आला तेव्हां लोकान त्याला निरोप दिला की, भीमरावर असलेल्या घेवळात बीणावतीने भेटाक्यास बोलावळ आहे

बीणावती तिच्या बडिलांची एकुलती एक मुलगी होती भीमराजच्या बोबारीच त्याने घर होते बीणावतीच्या बडिलांनी त्या बोबाच्या लम्बाच्या पूर्वीच समती देऊन ठवली होती त्यामुळे भीमराजला अत्यंत जास्वंय हाटल की जर का बीणावतीला गोष्ट सांगा-वयाची असती तर तीन घरीच सांगावयास हवी असे असतांना देवळात का खरे बोलावळ?

भीमराजला लांबून घेत असतांना पाहूनच बीणावती भीमराजला जवळच्या एका खडकावर बसलेली उठली व भीमराजच्या जवळ आली भीमराजने संदहास्य करीत तिला विचारलें—'काय काही जाब गरजेत आहे कां ? तुझ्या बडिलांनी आपल्या लग्नाचा मुहूर्त तर पक्का केला नाही ?"

बीणावती आपलें दुःख आवरीत त्याला म्हणाली—'हो, हो परवाच लग्नाचा मुहूर्त मकी माला आहे. परंतु नवरदेव तुम्ही नाहीत दुसराच कांणीवरी आहे

भीमराजने आश्चर्यचकित होत विचारलं—'सांग खरे काय आहे ?"

बीणावती सर्व खुलासा करीत त्याला म्हणाली—'काल अचानक माझ्या बडिलांचे बालपणचं स्तेही आमच्या घरी येऊन टपकले. असे वयजले की, त्यांनी नीका-व्यावार वाचून लाखो रुपये कमावले आहेत

त्याच्या सोबत त्याचा मुलगा सुद्धा आला होता. त्याने मला पाहून पसत केले शुभ मुहूर्त ताबडतोब निघाला. त्यामुळे माझ्या वडिलांनी त्या तरुणा बरोबर माझ लग्न लावून द्यावे त्यांना वचन दिले.

ते सर्व निष्पन्न गॅन्धासहचर मी त्या तरुणा बरोबर लग्न करण्यास स्पष्ट मकार दर्शविला तेव्हा मला वडिल खूप रागावले व म्हणू लागले—'मूर्ख सुली, इथे बस, त्या भीमराजच्या जवळ फुटकी कवडी नाही मी असे कित्येक लोक पाहिले आहेत की जे कचेरीत नोकरी करीत आपले आयुष्य कुकट झालवतात माझ्या मित्राकडे काळाने पैसा आहे तरी तु माझे म्हणणे ऐकलं

नाहीस तर मी घर सोडून दूरदेशी निघून जाईन."

ते ऐकताच भीमराजला स्वतःच राग आणला आणि नाही तो घंटाघाटा भरात म्हणाला—"असे आहे का! या तरुणा वडिलांशीच ह्याविषयी मी बोलतो

वीणावती निराशते मान हलविले म्हणाली—"तुम्ही असे काही करू नका. माझ वडील शौचकोपी व हुट्टी आहेत आणि खरेखर काही सादविवाद झाला. मी ते करेन चर सोडून निघून जातील." असे म्हणून ती बराच्या विसाकडे वळून राहत बाळू खमाली.

ह्या गोष्टीने भीमराज अत्यंत व्याकुळ झाला त्याने त्या दिवशी जखार झाला तरी घरी परत न जाण्याचा मनाशी निश्चय केला व तेथीक एका उंचवट्यावर बसून राहला पण व्यक्तीक दबकून तो उठून उभा राहीला व भीमराजला पलीकडे उलटून बसू लागला

डोंगराच्या पलीकडे धनदाट जंगल पसरलेले होते बऱ्याच लोकांचा निश्वास होता की त्या जंगलात रानटी माणसांचे वास्तव्य आहे व ते स्वभावाने अत्यंत क्रूर आहेत भीमराज डोंगर उतरून थोड्या लांबपयंत चालून गेला. तेव्हा त्याला एक अशक्तकी आवाज स्पष्ट ऐकू आला—"कोण आहे

तो? ते ऐकताच दबकून तो तेथेच उभा राहीला.

थीन रानटी माणसे हातातील तळपते आले उगारीत त्याच्या जवळ आले त्यांनी त्याला अडमिंत निघारले—"थी अचकर संकटात सांपडलो आहे त्यामुळे ऐक्या रानटी स्वापदाच्या तोंडी बळी जाण्याच्या इच्छेने ह्या जंगलात आलो आहे.

ते उत्तर ऐकताच ती रानटी माणसं आश्चर्यचकित झाली नंतर बोड्या दूर-वर जाऊ त्यांनी एकमेकांशी सल्लामसलत केली व भीमराजजवळ येत त्याला म्हणाले "संकटात जर कोणी सांपडला असेल तर त्याच्यावर आम्हांला दया वीते इथे दूर्तांचा एक पहाड आहे तेथे अनेक भुते वास्तव्य

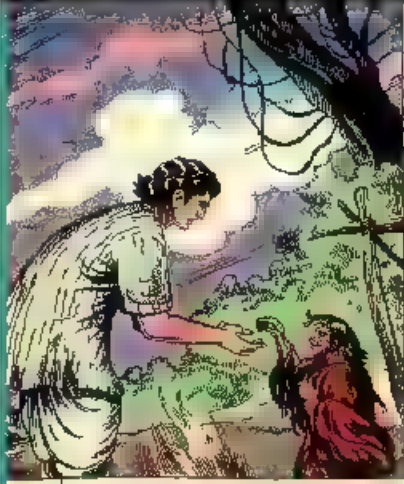
करतात ती आम्हा रानटी लोकांना नहमी पास देतात त्याचेडी एक गिड्डा मांजिक झाला व त्याने आम्हें सवचि रक्षण केले तू त्याला तुझे संकट सांग तो बहूच ते दूर करण्याच्या कामी हुता भरत करेल. असे म्हणून भीमराजला ती बंगली माणसं गिड्डा मांजिकापाशी घेऊन गेली

गिड्डा मांजिक शोपडीच्या बाहेर एक शकोटी पेटवून त्याच्या समोर बसला होता त्याने भीमराजला पहाताच विचारले—"बऱ्याच मर्चांनी माका शोध काढत आलेला तू कोण आहेस रे!"

"दादा मी मोठ्या संकटात सांपडलो आहे." असे म्हणत तो त्याच्या समोर मांडी ठोकून बसला

मांत्रिकाने शेकोटी मधून धडधड जळ-
काटी एक काटकी उचकून घेतली व त्याच्या
जळेशात भीमराजचा बेहरा नीट तिरकून
पडाय त्याला विचारले "सांग, तुझे
संकर तरी अब काय आहे?"

भीमराजने आपली ब्रह्मचर्य सांगितली व
व म्हटले "जर कां बीणावती बरोबर
माझे लग्न झाले नाही. तर हा भूतांचा
डोंगरच काय तो माझा पण, सोबती होईल.
परवा एका दुखत्या तरुणाचे बीणावती
बरोबर लग्न होणार आहे. ते लग्न बांध-
वायला पाहीजे तिच्या बरोबर माझे लग्न
ज्वावयास व्हाई ह्याकरीता तू आपल्या भज-
नराचा प्रयोग करून मला मदत कर.

तत्काल गिहुचा मांत्रिकाने त्या जळत्या
काटकीवर हात घरला ती काटकी आपो-
आप चिरली. तेंढर त्याने त्यावर कमवळू-
तील पाणी शिंपविले तेव्हा त्यातून काळा
कोळसा तयार झाला

मांत्रिकाने त्यातील एक कोळसाचा
तुकडा हातात घेऊन आपल्या कपाळावर
टेकवला व काही मंत्र तोंडाने पुढेपुढे व
ही कोळसा भीमराजच्या हातात देत त्याला
म्हणाला—"तू ज्या बरोबर लग्न
करू इच्छितोस त्या तरुणीच्या हातात हा
कोळसा देऊन सोळा तां जावून जावून
गिळायला सांग जसा गुळ जावून खातात
भीमराज मांत्रिकाला काही विचारणार
तिष्ठक्यात मांत्रिक उठून कोपडीच्या खाता
जाता जाता त्याला म्हणाला—"अरे माझ्या
बाबया, मला उगाच काही प्रश्न विचारून
डोके फिरवू नकोस वा चालू पड.

भीमराज कोळसाचा तुकडा घेऊन बरी
झाला व बीणावतीच्या घरी गेला
तिच्या झोपण्याच्या खोलीच्या छिडकियेवर
त्याने टकटक केली

भीमराजने दबत्या आवाजात तिला
सांगितले-"तू मला काटा काही एक
विचार नकोस फक्त हा कोळसा जावून
गिळून टाक" असे म्हणून त्याने
कोळसाचा तुकडा तिच्या हातात दिला.

बीणावतीचे ह्याकाराची मान हलकिली.
तेव्हा भीमराज संतोषाने आपल्या घरी
परत आला. सकाळी बीणावतीला
उठवण्यास एक बाई आली व तिचा बेहरा
पाहून तिने मोलीने किकाळी फोडली.
कारण बीणावतीचा गोरपात बेहरा
काळाकुड कोळसा सारखा झाला होता

ही बायको संभावतासारखी संभोगावर
पसरली. तबब्यामुलाकचची माणसे ती
सोष्ट ऐकून बीणावतीला बद्दलवास तिच्या
घरी आली आणि ते पाहून असे म्हणू
लागली-"हे काय बुरा विचित्र? ही
मुलगी काम्हाला नको बुरा ही तर रंग
बदलणारी भूतांच्या शांतीतील वाटते.

बीणावतीचा बाप डोके बडवून घेऊन
लागला बराच वेळ डोके बडवून सुद्धा त्याला
समजले नाही हे काय काय झाले? आता
कितीका तुळप्याला लग्न वास्तवला तरी सुद्धा
माझ्या मुलीला कोणी पसंत करणार नाही
तिच्या बरोबर लग्नला तयार होणार नाही
त्यानंतर त्याने कचरीत जाणाऱ्या भीम-
राजला धडवत म्हटले "बाळ, मला
माहीत आहे की तुझे बीणावतीवर जिव-
पात्र प्रेम आहे तिच्यावर कोणी संभजन
टाकला आहे उद्या तिच्या लग्नाचा मुहूर्त
आहे तेव्हा माझ्या मुली बरोबर तिवाह
करून तू माझी काज ठाव

जसे आपण सांगता तसे, मला तर काही
वाटत नाही" भीमराजने उत्तर देत म्हटले
ते मोलण ऐकताच बीणावती ओकत
बोवती राहू लागली व म्हणाली- भीमराज
माझ्या सारखा कुरूप मुली बरोबर लग्न
करणे तुम्हांला योग्य होणार नाही

भीमराज तोंडातल्या तोंडात हसत गप्प
राहला नव्वर पुन्हा त्या रात्री त्या गिहुचा
मांत्रिका पाहो गेला. भीमराजला पहाताच
मांत्रिक अत्यानंदाने पुढे येत त्याला विचार
लागला काय जावईबापू, कामची योजना
काय सफल झाली ना?

"कां नाही? बरपक्षाकडील लोक तिला
पाहून मग उद्या बीणाच्या बरोबर माझ

लव्ज होणार आहे. काळ तुम्ही जो मंत्र कुंकळा त्याचे रहस्य मला परत सांगा.”

“काय मंत्र सांगू ? माझ्या बावी कोणता मंत्र नाही ?” मांत्रिक म्हणाला. भीमराज शक्ति होऊन म्हणाला— “मग काय वीणावती आयुष्यभर काळघा रंगवली राहिल काय ?

“मग काय ? पण तू तर तिच्यावर खूप प्रेम करतोस ना ? मग तर ती नवकळी नाही. तिचा फक्त रंगच काय तो बदलला. तू एखादी सुंदर तरुणी पाहून तिच्याशी लव्ज करून टाक” मांत्रिक म्हणाला.

भीमराज मांत्रिकाने बोलले ऐकून दुःखी झाला व म्हणाला— “वीणावती कुरूप आली म्हणून मी तिच्या बरोबर लव्ज करणार नाही. असे नाही. वीणावती स्वतःच कुरूप बनल्यामुळे माझ्याशी लव्ज करण्यास तयार नाही. तू मंत्र पाकून दिलेला तो कोळसा मला दे. मी तो चावून खाईन मग माझी दोघे एक रंगाचे होऊ.

“खरे जाणईबापू, तुझे प्रेम जगाव आहे. त्याची परिष्कार वेण्याकरीताच मी ही गोष्ट

तुला सांगितली होती.” असे म्हणत मिहुया मांत्रिकाने जवळच बसलेल्या टोपलीतून एक पेरू काढला व त्यावर मंत्र टाकून तो भीमराजच्या हातात दिला व म्हणाला— “हे फळ वीणावतीने खावले की, तिचा पूर्ण रंग तिला प्राप्त होईल.”

भीमराज फळ हातात घेऊन म्हणाला— “माझी दोघे लव्जानंतर केव्हाही तुमच्याकडे येऊ तुमचे उपकार मी जन्मात विसरणार नाही. दादा !

तेव्हा तो मिहुया मांत्रिक भयंकर संतापला व त्याला म्हणाला— “तू मला व मी केलेल्या उपकाराला विभक्त ना. एक माझ्या बद्दल कोणाला काहीही सांगू नकोस.

भीमराज बरी परत आला व मांत्रिकाने दिलेला पेरू त्याने वीणावतीला दिला. पेरू खाताच तिला पूर्ण रंग प्राप्त झाला.

दुसऱ्या दिवशी भीमराजच्या जवळ विवाह स्वळी मोठ्यापान वीणावतीला पाहून तिचा पिता व इतर सवे मंडळी आश्चर्यचकित होऊन पाहू लागले.

उतावळेपणा

सुख वाऱ्याच्या एका राजाने आपल्या मुलाला श्रीकणें नावाच्या गुरूपात्री विद्याभ्यास करण्यास पाठवले. एका वर्षाने राजा गुरूपात्र आपल्या मुलाला व पाठशाळेला भेट देण्याच्या इच्छेने गेला. त्याने आपल्या मुलाच्या शिक्षणा संबंधी काही माझीची त्रिकारली व त्याच्या बोलण्यावर राजा असंतुष्ट झाला.

ते बोलले ऐकून त्याने गुरूदेवांना विचारले— “गुरूवर्य, काय आपण राजकुमाराले लवकरात लवकर शिक्षण पूर्ण करण्याची काही सोय करता का ? त्याने शिक्षण बोल-चार वर्षांच्या आत पूर्ण झाले तर उत्तम होईल.

त्यावर श्रीकणेंनी त्याच्या पाठशाळेच्या कामाकरीता मागवलेल्या शिडा व वाकडे वगैरे साहित्य वापरित राजाला भेटले— “महाराज, ह्या कच्चा मासाचा उपयोग करू शूंदर महात्म्य ज्ञानविषयास कमीत कमी एक वर्षे तरी लागते. परंतु एखादी ओपडी उभी करण्यास चार पाच दिवस पुरतात. परंतु बापूजी आपण जसा निजंय घ्यावयास हुंवा. की आपली चवच, रक्षाणी ह्या करीता महत्त्व योग्य की, शोभनी.

हे उत्तर ऐकताच राजाला आपली धाई समजून आली. त्यांनी त्याच क्षणी श्रीकणेंना ताणितले की, इतर विद्यार्थ्यांना असे शिक्षण दिले जाते तसेच राजकुमाराला पण देण्यात यावे असे हांगून राजा राजधानीत परत गेला.

चाणक्याची गोष्ट

(मागील अंकावरून पुढे चालू.)

चाणक्य व चंद्रगुप्ताने नंदाच्या राज्यावर अधिकार गाजवला व त्याची सारी घन संपत्ती समान रूपाने वाटुन घेतली. त्याच्या मज्जाळात एक दासी होती. तिला विष खाण्याची सवय होती परंतु ताने स्वतःकरीता त्या दासीची भागणी केली. चाणक्याने त्या गोष्टीला अंजुरी दिली. परंतु ताने अनीला साक्षी करून त्या दासीचे पायीचट्टन केले. तिच्या हावालीक चापामुळे तिचे विष पर्वतकच्या शरीरात चिडून गेले. ती किचाळून घाडकन झाली पडला. खाली पडता पडता त्याने वैद्याला बोलावून आणावे म्हणून सांगितले. तेव्हा चंद्रगुप्ताने वैद्यांना बोलावण्याकरीता आणसाला घाडले तेवढ्यात चाणक्याने त्याला अडवीले.

बरोबर त्याच वेळी अर्धे राज्य प्राप्त करणाऱ्या पर्वतकला वैद्य न मिळाल्यामुळे

औषधोपचारा अभावी प्राणास मुकावे लागले. त्यामुळे त्याचे अर्धेराज्य सुद्धा चंद्रगुप्तला मिळाले.

अशा प्रकारे नंदाचा राज्यकारभार संपुष्टात आला. परंतु त्याचे अनेक अनुचर अनेक प्रकारे राज्यात अराजकता माजवू लागले. त्यांच्यावर नियंत्रण करून मानसिक क्षमता टिकवून ठेवण्यासाठी एक कोष्टी चाणक्याच्या दृष्टीस पडली. ती जिथे जाते तिथेच तेथे जाण पडत असे. त्यामुळे त्याने स्वतःकरीता अराजकता पसरवणाऱ्या लोकांचा नायनाट केला. त्याच्या बहुल चाणक्याच्या मनात गाढ विश्वास निर्माण झाला.

चंद्रगुप्तला राज्य प्राप्त झाले. परंतु त्याचा खजिना मात्र रिकामा होता. त्या कमतरतेसाठी चाणक्याने अकली फासे खोलून सर्व सोने ताबड्याचा न्हाणा केला

जैन पुराणातील गोष्टी

व शुभ जिंकून अनेक संपत्ती मिळवली वण राज्याचा खजिना अशा तऱ्हेने शरपे असावय होते. चाणक्याने पुढिले राज्यातील अनेक श्रीमंत घनवान लोकांना आमंत्रित केले व त्यांना जबरदस्त मद्यपात करवून ते लोक जेव्हा नशेत मग्न होते तेव्हा त्यांना अशा आशयाचा एक वलोक संधितला की, राजाला आपल्या ह्यावालीक खेळी कशा तऱ्हेने मनवाने मन काय ! दुसऱ्या क्षणाला प्रत्येक जण आपापल्या संपत्तीच्या न्हायां माळ लागला. ते ऐकून चाणक्याने प्रत्येकाचा खजिना लुटला व राज्याच्या खजिन्यात भरला.

चंद्रगुप्तच्या राज्यात एकदा भयंकर दुष्काळ पडला. राज्यातील जैन भिक्षुकांना भिक्षा मागणे दुर्लभ झाले. त्यांच्या सुस्थित मुक्तीं आपल्या शिष्यांना संवत्स दिला की, त्यांनी हे नगर सोडून दुसरीकडे कोठेतरी निघून जावे व तेथे शिक्षा मागून आणले जायत्ये पालवावे. त्यावर बहुतेक करून सर्व जैन शिष्यांनी नगर सोडून निघून गेले परंतु त्यातील दोन शिष्य आपल्या मुक्ती सोडून जगव्यास स्वार होईनात. त्यांनी आपल्या खाण्यापिण्याकरीता एक युक्ती केली त्यांना अशा प्रकारचे एक अन्न ठाऊक होते. ते जर होळ्यात घातले तर आणूस अदृश्य होते

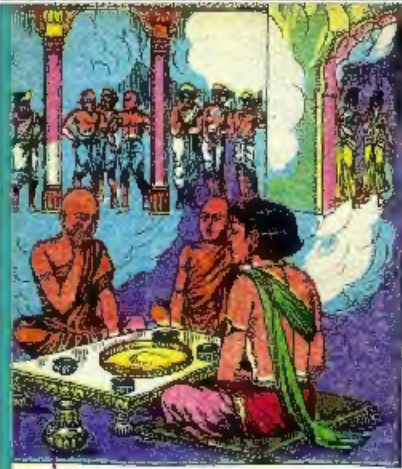
त्या-अमार्गे ते दोघे अन्न घालून तेव्हा चंद्रगुप्तच्या मज्जाळात भोजन सगळी जात त्याच्या बरोबर अन्न परत निघून गेले.

थोडे दिवस अन्नेच कोटले. चाणक्याने एक दिवशी विचार केला की, दिवसेंदिवस चंद्रगुप्त बसा अशावेत कां होत आहे ? त्याचे काय कारण असावे ?

"चंद्रगुप्तला सुद्धा काय कारण असावे समजत नव्हते स्वयंपाकी त्याला व्यवस्थित भरपूर जेवण वाढत पण सर्व त्याला पोटात गेल्यासारखे वाटत नसे." चंद्रगुप्तने सांगितले.

चाणक्याला वाटू लागले की, कोणी अदृश्य स्वरूपात पडून चंद्रगुप्तचे जेवण

चोळन घेऊन जात असावा त्या घोष्टीचा सोब काढण्याकरीता दुसऱ्या दिवशी चाणक्याने सर्वे स्वयंपाक बरात एक मऊ पावडर पसरून ठेवली. चंद्रगुप्त अंऊन उठल्यानंतर इतर दोघांच्या पावाळा खुणा त्या पावडर मधे स्पष्ट दिसून आल्या.

दुसऱ्या दिवशी चंद्रगुप्त जेव्हा जेवाकपास बसला तेव्हा चाणक्याने तिसऱ्याची बुरी सर्वे सोळीभर पत्तरपत्ती त्यामुळे त्या दोघांच्या डोळ्यात पाणी ओऊन ते अंऊन निघून गेले व ते दोघे सदृश झाले व इतर लोकांना दिसले. त्यांना पाहून सर्वे लोक चकित झाले. चाणक्याने त्या जैन संन्यासाना नमस्कार करीत त्रावडतोव परत

पावले. दुसऱ्यांनी खाल्लेले उष्टे आपण खाल्ल्यामुळे चंद्रगुप्ताला अवघत दुःख झाले. तेव्हा चाणक्याने त्याला समजावत सांगितले जैन संन्यासाना भिक्षा देण्याने मुला पुण्य प्राप्त होईल तरी मुळा चाणक्याने जाचापाकडे त्याच्या बिल्यानी केलेल्या कार्याची तक्रार केली.

“चुक तर आपल्या नागरीकांची आहे. आपल्या भिक्षुकांनर जर त्यानी भिक्षा घातली असती तर तशी पाळी आली नसती.” असे आचार्यानी उत्तर लिहून पाठविले त्या दिवसापासून पाटलीपुत्र नगरात भिक्षुकांना रोजच्या रोज भिक्षा देण्याचा प्रबंध करण्यात आला.

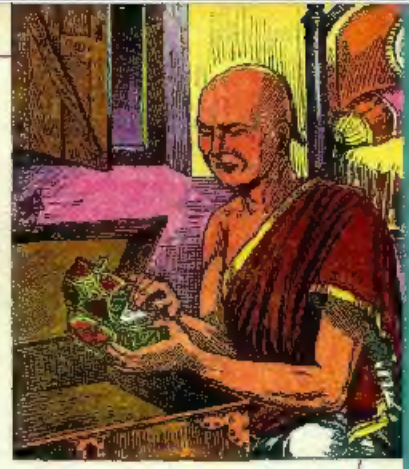
चंद्रगुप्तावर काही जणांनी सूडकाभरने विष प्रयोग करण्यास सुरवात केली त्या अंऊने चाणक्यानी रोज बोडे विष त्यांच्या जन्मात कसलवून ठेवले. आणि त्या विषाने एक वेळ अशी आली की, त्या विषाचा प्रभाव त्याच्यावर विलकुळ होईनासा झाला. परंतु ही गोष्ट चंद्रगुप्ताला माहीत सुडा नव्हती.

दुसऱ्या गर्भवती होती. एक दिवस ही चंद्रगुप्ताच्या जवळ बसली व चंद्रगुप्त सात असलेला फराळ ती खाऊ लागली. ते खाणे विष कालवून ठेवलेले होते, म्हणून ते खाताच ती तावडतोव बाण पावली त्याच

क्षणी चाणक्य तेथे पोहोचला व ते संकट ओळखून त्याने मेळत्या दुसऱ्याचे पोत फिरले व मुलाला बाहेर काढले पण त्याच वेळी एक विषाचा विद्रु त्या मुलाच्या खरिरात भिन्न गेला म्हणून त्या मुलाचे विद्रुसार असे नामकरण करण्यात आले.

चंद्रगुप्ताच्या मृत्यु नंतर चाणक्याने स्वतः विद्रुसारच्या राज्याभिषेक करविला. परंतु तो वास्त फाळ विद्रुसारला मंत्री बनून राहला नाही. चाणक्याने सुवर्ण नावाच्या एकाच आभयास ठेऊन त्याला राज्यतंत्र शिकविले व आपला सिध्द बनवले. सुवर्णाच्या मनात मंचीपद प्राप्तीची रूप इच्छा होती. त्यामुळे सुवर्णांनी त्या विद्रुसारला सांगितले की, चाणक्यावर तू काहीबाही विश्वास ठेवू नकोस कारण की, त्यानेच तुझा आईचा मर्भे कापून काढला होता. विद्रुसारने त्या घोष्टीची चौकशी केली तेव्हा ती गोष्ट सत्य असल्याचे त्याला समजले त्यामुळे चाणक्याविषयी त्याच्या मनात द्वेष भावना निर्माण झाली

आपल्या वडूच दुसऱ्याच्या मनात द्वेष निर्माण करून विला आहे हे समजल्यावर आपले भविष्य जाणून चाणक्याने बैराग्य घेण्याने ठरविले. त्याने सुवर्णाच्या सभा केली नाही. त्याचे वडन करण्याचा मनाची

मर्भे बांधला त्यांनी वृक्षपनावर काही खरी लिहिले व ते एका सुगंधी पण्याच्या पेटीत ठेऊन ती पेटी एका पेटाच्याठ ठेवून त्याला बोठया सावधगिरीने कुलूप लावले. त्यानंतर त्याने आपली सारी संपत्ती गरिबांना वाटून टाकली व नगराच्या बाहेर जाऊन तो एका पाचोळ्यावर बसून राहीला.

तेवढ्यात विद्रुसारला चाणक्या बद्दलची अरी वास्तविकता समजली व तो सत्यत दुःखी झाला. त्याने घाबत जाऊन चाणक्याकडे क्षमा याचना केली की, त्यांनी परत मंत्री पदाचा अधिकार घेऊन मवत करावी परंतु चाणक्याने आपला विचार नदळला नाही. विद्रुसारने परत राज्यात

येऊन आपला सारा राग सुबंधु कर काढला सुबंधुने रागाकडे तिथेचल करीत म्हटले की, मी निरीष आहे आणि चाणक्याचे मन बदलण्याचा मी प्रयत्न करेन ह्या आश्वासनाच्या आधारावर तो चाणक्याकडे गेला व कैविलबागे व विनयाने बोलत त्याने मरणाच्या आत असलेल्या एका ठिणगीला पाखोळ्यात टाकून दिले. त्या ठिणगीने पाखोळ्यामध्ये धूमसह पेट देतला आणि त्या ज्वाळामध्ये चाणक्य बसून होऊन गेला.

बिन्दुसाशनी परवानगी येऊन सुबंधुने चाणक्याच्या घरात प्रवेश करून वनसंपत्ती छोडली. तेव्हा चाणक्याच्या एका पेढ्याच्या आत एक छोटी डबी खाला दिसली त्याने ती उघडून पाहिली तेव्हा एकदम सुगंधी भपकारा आला. त्यात एक ताडवड खाला दिसले सुबंधुने विचार केला की, त्या पत्रात चाणक्याने संपत्तीचे रहस्य लिहून ठेवले असावे. परंतु ते वाचल्यावर तो आश्चर्य चकित झाला.

त्या पत्रात असे लिहिले होते त्याने संपत्ती खिचून काढले नसले त्याने जर का हे द्रव्य हुंगले तर तो मरण पावेल. हे खरे किवा सोंटे झाडी परिक्षा वहाण्याकरीता सुबंधुने एका माणसास पकडले व त्याला ते द्रव्य हुंगवले ते हुंगवताच तो माणूस तात्काळ मरण पावला.

त्यानंतर बिन्दुसारने विषाचा प्रभाव कमी करण्याचा आतोनत प्रयत्न केला. परंतु त्याचा काही एक फायदा झाला नाही. सुबंधुने विचार केला की, आपली सुद्धा यणीक धक्का होईल. म्हणून त्याने मंत्रीपदाचा त्याग केला व जैन मुक्तंके वाऊन संन्यास ग्रहण केला. इतर संन्यासी लोकांना ठाऊक होते की सुबंधुने मनापासून संन्यास घेतलेला नाही. त्यामुळे सर्वजण त्याचा अनंदादर करू लागले.

चाणक्या प्रमाणे पडघम करण्याचा प्रभाव सुबंधुला प्राप्त झाला नाही परंतु चाणक्याने मरून सुद्धा आपल्या परस्पर्धीला भशा तऱ्हेने बदला घेतला.

पक्षी आणि प्राणी

टास्मानियातील क्रूर प्राणि

ऑस्ट्रेलियाच्या आग्नेयदिकेकडे पसरलेले टास्मानिया बंदर पास मोतावरसामुळे मोभिबल मानले जाते. ह्याच बेटावर विविध क्रूर आणि पहाण्यास भिळतात. टास्मानियाचे लोडने डेविल, मायरातासंगरे इत्यादींनी प्रेमे आलेले निवास स्थान केले जाते.

ह्या प्राण्यांमध्ये टास्मानियातील मांभगे आकाराने खूप मोठे आहेत. ते पहाण्यास सावध वाटतात हे खूप दुर्मिळ आहेत. ते जांभ्याच्या आकारापासून मोठे लहान असतात. त्यांच्या अंगावर क्रूर केश असतात यादी आपल्या फिल्संगर आपल्या स्तनाच्या चारीबाबुला एक कातडी निमावी चारके लांकूत जतने तेने ककनून ठेवते व जेव्हा त्याचा मूळ लागेल तेव्हा हळू पळत रहावे. पित्ते बोडी मोळी होई पर्यंत तेथेच वाढण्या स्तनापासून रहाउल. यादी पहाण्यातील मुहामध्ये रातून फक्त रात्री मल मोडण्याकरीता बाहेर पडते. ही जात एके काळी ऑस्ट्रेलियाच्या मुळंवात पसरलेली होती. परंतु हे प्राणी फक्त टास्मानियाच्या बेटावरच सापडतात.

स्तनाच्या चारीबाबुला व्याप्त असलेली पिमाथी बसणारा मांभगी एक मुख्य प्राणि टास्मानिया बंदरात पहाण्यास भिळतो. तो म्हणजे डेविल. हा पहाण्यास वायकुल्यासारखा विस्तरी. मोठे डोळे, फंद ध्वन स्नाय करोवर हे खूप शक्तिशाली असतात. मोठे लांब कान सर्व जंगल केश व फाळे लातनिळे रंगाचे हे प्राणि डोक्यावर व अंगावर पांढरे छिपके असलेले असे असतात. आपले मल मोडण्याकरीता फक्त रात्री पडवी को बाहेर निघतात. सूर्यप्रकाशात त्यांना डोळ्यांना विस्त नाही. त्यामुळे हे दिवसभर अंधाच्या पुढेमधून वसून सापून रहातात. ते अत्यंत क्रूर असतात. रात्री उक्ता नारीत इकडून तिकडे पळतात. त्यामुळे काही लोक ह्यांची पिल्ले पाळतात.

टास्मानिया येथे सर्वसाधारण वायकुलारा प्राणी म्हणजे रान-सांवर हे साठ्या मांभगीच्या आकाराचे असतात. ह्यांचे दोन पांथरी मारखेच असतात. परंतु तिबके पनवून असत नाहीत. ह्यांच्या बाबनिळ्या रंगवर पांढरे पांढरे छिपके असतात. छोटे कान साव भेपटी आणि अंगभर केश असतात.

